

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 5 Sayı: 2 Yıl: 2022

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 09.05.2022
Kabul tarihi: 18.08.2022
Erken görünüm: 14.12.2022
Yayınlanma tarihi: 30.12.2022

Article Info

Date submitted: 09.05.2022
Date accepted: 18.08.2022
Date early view: 14.12.2022
Date published: 30.12.2022

Anahtar Sözcükler

Bibliyoterapi, Okuma, Katarsis

Keywords

*Bibliotherapy, Reading,
Catharsis*

DOI Numarası

10.33721/by.1114397

ORCID

0000-0002-3934-1596

Tarihsel Süreçte Bibliyoterapi ve Kütüphanelerin Bu Süreçteki Yeri

Bibliotherapy in the Historical Process and the Place of Libraries in This Process

Güler DEMİR

Kastamonu Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
gulerdemir@kastamonu.edu.tr

Öz

Bu çalışmanın amacı, okumanın oldukça önemli bir yönüne işaret eden ve kökleri yüzyıllar öncesine dayanan bibliyoterapinin işlevlerine ilişkin farkındalığı geliştirmektir. Bu amaca koşut olarak, bibliyoterapinin kavramsal irdelemesi ile beraber tarihsel gelişimi ve bu süreçte kütüphaneler ile kütüphanecilerin rolü hakkında bilgiler verilmesi hedeflenmiştir. Çalışma kapsamında, öncelikle, bibliyoterapi kavramına ilişkin açıklamalar ile çeşitli bibliyoterapi türleri ve yaklaşımları tartışılmaktadır. Daha sonra, bibliyoterapinin hangi süreçleri/aşamaları içerdiği ve yararları ele alınarak bu çerçevede kütüphaneler ve kütüphanecilerin rolüne değinilmektedir. Çalışmada, tarihsel yönü ile “Birinci ve İkinci Dünya savaşı dönemlerinde sağaltım işlevi gören kütüphaneler” başlığına özel olarak yer verilmiştir çünkü savaş dönemleri bu konuda farkındalık ve çalışmaların en yoğun olduğu dönemlerdir. Kütüphanelerde bibliyoterapi kullanımına ilişkin dünyadan bir takım örnekler sunulmakta, Türkiye’de ise bu çerçevede yapılan sınırlı çalışmalara yer verilmektedir. Çalışma, elde edilen bilgilere dayanarak, gelecekteki uygulamalara ilişkin önerilerin de sunulduğu sonuç bölümü ile tamamlanmaktadır. Çalışmada, literatüre dayalı betimleme yöntemi uygulanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular, köklü tarihsel geçmişine ve önemine karşın bibliyoterapinin hak ettiği yeri yeterince bulmadığını ve kütüphane bilimi ile uygulama alanında da konumunun muğlak kaldığını göstermektedir. Bibliyoterapinin arınma/katarsis etkisi ile pek çok sorun ve travmanın üstünden gelinmesi; kişilerde oluşturacağı özgüven ve daha güçlü kişilik yapısıyla olası sorunlara karşı mücadele edebilmeyi sağlaması gibi nedenlerle çok büyük öneme sahip olduğu ve bu bağlamda daha fazla çalışma ve uygulamalara gereksinim olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle kütüphane bilimine ilişkin yerli literatürde bu konunun sınırlı olarak ele alınmış olması nedeni ile bibliyoterapi kavramını tarihsel ve bütüncül bir perspektiften irdeleyen bu çalışmanın özgün yapıda olduğu düşünülmektedir.

Abstract

The purpose of this study is to raise awareness about the functions of bibliotherapy, which refers to a very important aspect of reading and which rooted for centuries. In addition to this purpose, it is aimed to provide information about the historical development of bibliotherapy and the role of libraries and librarians in this process, along with the conceptual analysis of bibliotherapy. Within the scope of the study, first, the definitions of the bibliotherapy concept and its various types and approaches are presented. Then, the role of libraries and librarians is mentioned by discussing which processes/stages bibliotherapy includes and what benefits it creates. In the study, with its historical aspect, the title of "Libraries which served as healing agents during the World War I and II periods" was given a special place because the war periods are the periods when awareness and studies on this issue are most intense.

By presenting some worldwide examples of the use of bibliotherapy in libraries, limited number of studies conducted in Turkey, in this context, are also included. The study is completed with the conclusion part in which the findings, along with suggestions for future applications are presented. Literature based descriptive method is used in the study. The findings obtained from the study are that bibliotherapy has not found the place it deserves, despite its deep-rooted historical background and its cruciality, and its position in the field of library science and practices remains ambiguous. It is concluded that bibliotherapy, along with its catharsis effect has great importance for reasons such as creating self-confidence in people and helping them to overcome many problems and trauma, and creating stronger personality traits enabling individuals to cope with potential challenging situations, and it is also concluded that more studies and practices are needed in this context. It is estimated that this study, which examines the concept of bibliotherapy from a historical and holistic perspective, within the framework of library science, has a unique structure, especially since this subject has been investigated with in a limited manner in the domestic literature.

1. Giriş

Bibliyoterapi, tarihsel kökleri oldukça derin olan, doktor, psikiyatrist, psikolog, sosyal hizmet uzmanı gibi çeşitli uzmanlık alanlarından gelen kişiler kadar kütüphanecilerin de ilgilendiği önemli bir kavrama işaret etmektedir. Gündelik yaşamdan kaynaklanan sorunların yanısıra çeşitli düzeylerde zihinsel ve/ya da ruhsal rahatsızlıklar yaşayan kişilere ve gruplara da uygulanan bibliyoterapinin temel amacı, okuma yoluyla sağaltım sağlamaktır.

Bibliyoterapinin tarihsel gelişimi ile birlikte kavramsal açıklamalarının; tür, süreç ve yararlılıklarının; kütüphane ve kütüphanecilerin bu çerçevedeki rol ve işlevlerinin irdelendiği bu çalışmada, konum ve uygulama alanlarının tam bir netlik kazanmadığı anlaşılan bibliyoterapinin önemi konusunda farkındalık geliştirmek amaçlanmaktadır. Çalışmayı temellendiren araştırma soruları, bibliyoterapinin tam anlamı ile ne olduğu; neden, hangi gereksinimlerle ortaya çıktığı; nasıl bir tarihsel geçmişe sahip olduğu; türleri; hangi yaklaşımlara konu olduğu; bu çerçevede kütüphane ve kütüphanecilerin nasıl bir konum elde ettiği ve benzerleridir. Bu sorulara koşturarak somut çalışmaları inceleme gereksinimi doğmuş ve literatürden elde edilen bir takım uygulama örneklerine yer verilmiştir.

Tarih, temel amacı katarsis¹ ya da bir diğer deyişle zihinsel ve duygusal arınma için okumanın araçsallaştırılması olan bibliyoterapinin olumlu sonuçlarını kanıtlayan örneklerle doludur. Çalışmanın içeriğinde de görüleceği gibi bibliyoterapi, kişisel gelişimi destekleyerek kişide oluşturduğu içgörü kazanma, kendini tanıma ve özgüven ile beraber, kişiyi karşılaşılabileceği olası sorunlara karşı daha güçlü duruma getirmektedir. Bibliyoterapinin bu önleyici mekanizmasının yanında çeşitli zihinsel ve duygusal travmalar ile rahatsızlıklar boyutunda da sağaltıcı etkisi bulunmaktadır. Bibliyoterapinin somut biçimi en çok da savaş dönemlerinde savaşın yıkıcı etkilerinin hafifletilmesi için verilen uğraşların sonuçlarında görülmektedir. Kuşkusuz teknolojinin ulaştırdığı günümüz koşullarında basılı metinlerin okunması dışında pek çok alternatifin ve söz konusu alternatifler aracılığı ile geliştirilebilecek olası yeni yöntem ve uygulamaların da varlığı söz konusudur. Ancak bu çalışmada daha çok bibliyoterapinin köklerine nüfuz ederek anlam ve değerini ortaya çıkarmak amaçlandığından, çalışmanın ağırlıklı kısmını kavramın tarihsel çerçevesi belirlemiştir. Çalışma sürecinde elde edilen literatür bulguları, bibliyoterapi konusunda farkındalığın uyanışının oldukça geçmiş dönemlere, Antik Yunan'da Aristo ve Platon'a kadar dayandığını göstermektedir. Ancak bu olgunun daha da içselleştirilerek yaygınlaşması daha çok 20. yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir. Kütüphane bilimi alanında köklü bir bilimsel dergi olan *Library Trends*'in 1962 Ekim 11. Cilt, 2. sayısını (Tews, 1962, s. 97), bu temaya ayırması bunun bir kanıtıdır.

Çalışmada varılan sonuç, bibliyoterapinin olumlu etkilerine karşın, kütüphanelerde tam anlamı ile bir konum elde edememiş olduğu ve bu bağlamda çok daha derin araştırma ve uygulamalara gereksinim duyulduğu biçimindedir. Öte yandan, özellikle 21. yüzyılın kütüphaneleri daha sosyal, etkileşimli ve aktif duruma taşınmış olması nedeniyle doğrudan olmasa da dolaylı olarak bir çok kütüphane uygulamasının (hikaye saatleri, kitap tartışmaları, çeşitli kurs ve etkinlikler vb.) sağaltıcı etkilerinin olduğu düşünülmektedir. Söz konusu uygulamaların bibliyoterapinin ilke ve yöntemleri ile kişilerin farklı nitelikleri doğrultusunda geliştirilmesinin daha etkin sonuçlar yaratacağına inanılmaktadır.

¹ *Katarsis ya da katarsia (catharsis), "bastırılmış, sosyal olarak kabul edilemez duyguların boşalmasını teşvik eden veya buna izin veren psikoterapi" ya da "semptomların hafifletilmesi veya durumun kalıcı olarak giderilmesiyle sonuçlanacak şekilde bastırılmış duyguların boşaltılması" (Dictionary.com, LLC, 2022) biçiminde tanımlanmaktadır.*

2. Bibliyoterapi Kavramı

Bibliyoterapi sözcüğünü, Merriam-Webster (2022) “kişisel sorunları çözmeye veya psikiyatrik tedavide yardım için okuma materyallerinin kullanılması”, Oxford Reference (2022) ise “Seçilen metinlerin okunmasının sağaltma sürecin önemli bir parçasını oluşturduğu her türlü psikoterapi [Yunanca kitap anlamındaki bibliion sözcüğünden gelmektedir]” biçiminde tanımlamaktadır. Biggs ve Porter (1994, s. 38) tarafından bu kavram, “bireylerin kendilerini, başkalarını ve günlük yaşamdaki sorunları daha iyi anlamalarına yardımcı olmak için seçilen literatürü kılavuz eşliğinde okuması” olarak açıklanmaktadır. Fullerton’ın (2013, s. 221) tanımlamasına göre, bibliyoterapi, depresyon ve ruhsal sorunlarla mücadele etmek için romanları, şiirleri ve yazılı kelimeleri kullanan dışavurumcu (expressive) bir terapidir. Kavram, Miller (2018, s. 17) tarafından “zihinsel ve duygusal sağlığın geliştirilmesi için okumanın istemli olarak kullanımı” biçiminde tanımlanmıştır. Tews (1962, s. 97) ise kavramı “okumanın hasta tedavisinde kullanılması” olarak tanımlarken bu sözcüğün genellikle zihinsel rahatsızlıkların tedavisinde kitapların kullanımını belirtmek için kullanıldığına ancak aktiviteleri bu tek hasta grubuyla sınırlamanın doğru olmadığına işaret etmiştir. Çünkü “Hastanede yatan çocuklarla ve geriatik, çocuk felci ve tüberküloz hastalarıyla yapılan rehabilitasyon çalışmalarında okumanın yeri hakkında çok şey söylenebilir ve yapılabilir”.

20. yüzyıldan itibaren popüler hale gelen bibliyoterapi, Yunanca bibliion (kitap) ve therapeia (terapi-şifa) sözcüklerinin bileşiminden türetilen bir kavramdır. Bibliyoterapinin amacı, duygusal sorunları olan bireylerin, okudukları edebi ve estetik/sanat değeri yüksek eserler aracılığıyla kendilerini gerçekleştirmeleri ve aynı zamanda sorunlarına çözüm üretmek manevi yönden güçlü bireyler haline gelmelerine yardımcı olmaktır (Altunbay, 2018, s. 202). Bibliyoterapi sözcüğünü ilk kez 1916’da Atlantic Monthly’de yazdığı bir makalede kullanan Samuel McChord Crothers (1916, s. 292; akt. Çınar, 2019, ss. 15, 19), bibliyoterapi için “hem kurgu hem kurgu olmayan belli edebî metinlerin çeşitli rahatsızlıklar için iyileştirici olarak tavsiye (reçete) edildiği bir süreç” tanımını yapmıştır. Hynes (2018), bibliyoterapinin biraz sorunlu bir terim olduğu kanısındadır. Öncelikle, çok heceli sözcüklerin genellikle sıkıntı oluşturduğundan yola çıkarak, sanat terapisi veya dans terapisi gibi diğer yaratıcı terapilerin adlarına ilişkin doğrudan bir genel izlenimin bibliyoterapi sözcüğü ile elde edilemediğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, birçok profesyonel dizin/indekste kullanılan terim budur. Ayrıca etimolojik bağlamda da anlamlıdır: Biblio- kitaplar ve kitaplara bağlı olarak literatür anlamına gelir. Terapi (therapy), tıbbi olarak hizmet etmek ve yardım etmek anlamına gelen therapeia’dan gelir ve şifa (healing) kavramını akla getirir.

Bu durumda, temel olarak bibliyoterapi, ruh ve zihin sağlığını geliştirmek için literatürün kullanılmasıdır.

2.1. Çeşitli Bibliyoterapi Tür ve Yaklaşımları

Polley ve Kovandzic (2017, s. 11), günümüzde bibliyoterapinin farklı şekillerde tanımlandığını ileri sürerek, genellikle bu kavramın “rehberli kendi kendine yardım” (guided self-help), “reçeteli kitaplar” (books on prescription) ve “sağlıklı okuma” (healthy reading) gibi diğer ifadelerle birbirinin yerine kullanıldığını ifade etmektedir. Bibliyoterapinin yaygın sınıflandırmaları, yaratıcı (creative) bibliyoterapi veya duyuşsal/duygusal (affective) bibliyoterapi ile "reçeteli bibliyoterapi" (prescriptive bibliotherapy) ya da "rehberli kendi kendine yardım" (guided self-help) biçiminde yapılmaktadır. Yaratıcı bibliyoterapi veya duyuşsal/duygusal bibliyoterapi, bir kişinin ruhsal anlamda iyileştirilmesi için bir grup ortamında özenle seçilmiş yaratıcı literatürün kullanımını tanımlar. Şiir, roman, biyografi veya kısa öyküler, kullanılan örnekler arasındadır. Yaratıcı bibliyoterapinin amacı, okunan kaynaktaki bir karakterle özdeşleşme yoluyla kişinin kendini keşfetmesini ve kendi yaşamına dair içgörü kazanmasını desteklemektir. Bu tür bibliyoterapi, hem çocuklarda hem de gençlerde veya yetişkinlerde sağaltıcı tartışmayı kolaylaştırmak için grup temelli oturumlarda daha sık kullanılır ve eğitilmiş bir terapistin denetiminde gerçekleştirilir. Öte yandan, reçeteli bibliyoterapi ya da rehberli kendi kendine yardım, zihinsel sağlık durumlarına yönelik bir tedavi stratejisinin parçası olarak kurgusal olmayan belirli kitapları ve çalışma kitaplarını içerebilen okuma materyallerini kullanır. Bu süreç, bir akıl sağlığı pratisyeninin çeşitli düzeylerde girdileri ile gerçekleştirilebilir. Tipik olarak kitaplar, bir kişinin kendi durumu hakkında daha fazla bilgi edinmesini desteklemek ve genellikle davranış değişikliği ile

bir durumu etkili bir şekilde nasıl yöneteceği konusunda kişiye rehberlik sağlamak için kullanılan bilişsel davranışçı terapi kitaplarıdır (Polley ve Kovandzic, 2017, s. 11).

Suviletho ve diğerleri (2019, s. 303), gelişimsel (developmental) ve klinik (clinic) bibliyoterapi olmak üzere en az iki bibliyoterapi türünün olduğunu belirtmektedir. Bu sınıflamalar, sağaltıcı yaklaşımı kimin uyguladığına ve ele alınması gereken psikolojik, sosyal veya duygusal durumun ciddiyetine göre farklılık göstermektedir. Hynes de (2018), etkileşimli bibliyoterapiden yararlanan toplulukların çok çeşitli olması ve kişilerin durumunun mutlaka bir gruptan diğerine değişmesi nedeniyle uygulayıcıların klinik ve gelişimsel bibliyoterapi arasında ayrım yaptığına işaret etmektedir.

Gelişimsel bibliyoterapi önleyici olarak kullanılmakta, gereksinimleri sorun haline gelmeden önce tahmin etmeye ve karşılamaya çalışmaktadır. Gelişimsel bibliyoterapinin amacı, insanların beklentileri ve sorunları hakkında bilgi edinmek ve diğer insanların aynı gelişimsel zorluklarla nasıl başa çıktıklarına dair örnekler sağlayarak, yaşamın öngörülebilir aşamalarında ilerlemelerine yardımcı olmaktır (Halsted, 2009, s. 106). Her insanın gelişimine yardım etmenin bir yolu olarak ortaya çıkan gelişimsel bibliyoterapi, kişisel duygularla yüzleşme, öz farkındalığı geliştirme ve benlik saygısını artırma gibi gereksinimlere ilişkin farkındalığın büyümesi ile beraber gelişmiş olup, uygulama alanı yalnız akıl hastaları, suçlular veya madde bağımlısı kişilerle sınırlı değildir. Genel olarak, gelişimsel bibliyoterapi katılımcıları, kendilerini daha iyi anlamak için gelişimsel bibliyoterapi modunu özellikle seçmektedir. Gelişimsel bibliyoterapi tipik olarak bir okul, toplum merkezi, kütüphane, kilise, sinagog ve benzeri organizasyonlarda bir araya gelen gruplarda uygulanmaktadır. Söz konusu grupları rahatlatmak için kullanılan temel teknikler, klinik bibliyoterapide kullanılanlarla aynıdır ancak sağaltım deneyimlerinin derinliği farklıdır. Aynı zamanda, bibliyoterapist genellikle tartışma aşamasında klinik gruplarda beklenen aktif konuma göre daha az aktif bir rol oynamaktadır (Hynes, 2018). Gelişimsel bibliyoterapi, genel olarak, duygusal ve zihinsel refah sağlamayı veya kendini gerçekleştirme amaçlayan sağlıklı bireylerde kullanılmaktadır. Örneğin, okul ortamlarında, yapılandırılmış gelişimsel bibliyoterapi seanslarının kullanılması, çocukların sorunlarla baş etme becerilerini geliştirmeye yardımcı olabilmektedir. Ayrıca, öğrencilerin sınıflarında engelli öğrencilere yönelik algı ve davranışlarını değiştirmede ve problem çözme öğretmede etkili olduğu da kanıtlanmıştır (Lucas ve Soares, 2013, s. 141). Önleyici bir mekanizma olarak sınıflarda tüm çocuklara uygulanabilen gelişimsel bibliyoterapi, çeşitli sorun, kaygı ya da travmaları olan (evsizlik, okul kaygısı, istismara uğramış olma, bir yakını kaybetme, madde kullanımı vb.) çocuklar için de tasarlanmaktadır. Bibliyoterapi, etkili bir şekilde kullanıldığında, çocukların önemli kayıp ve ayrılık duygularını anlamalarına ve bunlarla baş etmelerine yardımcı olmak için son derece etkili bir yol olabilmektedir. Bibliyoterapi, bilgi ve içgörü sağlamak, tartışmayı teşvik etmek, yeni değerler ve tutumları iletme, başkalarının benzer sorunları olduğu konusunda farkındalık yaratmak, sorunlara gerçekçi çözümler sunmak da dâhil olmak üzere birçok işleve hizmet eder. Ayrıca, bu uygulama, tüm diğer öğrencilerin çocukluktan kaynaklanan travmaları bulunan çocuklarla empati kurmasını sağlar. Öğretmenler, çocuklarda farkındalık geliştirmek ve eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini kolaylaştırmak için bu uygulamayı kullanabilmekte ve öğrenciler arasındaki ortak sorunları saptayarak ele alabilmektedir (Catalano, 2008, s. 18; Pardeck, 2013, s. 5).

Kendini daha iyi anlamak isteyen kişilere ilişkin uygulamaya atıfta bulunan gelişimsel bibliyoterapi, bibliyoterapi literatüründe "durumsal" ve "bağlamsal" alanlara bağlı olarak da kategorize edilmektedir. Örneğin, Worell ve Remer (1992) bibliyoterapiyi feminist terapiye ilişkin hedef kitlelerin cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet atıfları ve sistematik ayrımcılık konusunda bilgi almak anlamında önemli bulmaktadır. Cinsiyetçilik hakkında eğitimin, cinsiyet rolleri hakkında yeniden sosyalleşmenin ve başa çıkma becerilerinin öğrenilmesinin okuyarak kolaylaştırıldığını savunurlar (Worell ve Remer, 1992; akt. Ballou, 1995, s. 63).

Klinik bibliyoterapi, tipik olarak, belirli bir terapi programında terapiye katılan gruplarla birlikte kullanılan birkaç yaratıcı sağaltım yollarından biridir. Terapiyi denetleyenler, literatürde terapi görenlerin kişilik gelişimini tamamlamalarına yardımcı olmak için birincil araç olarak görülen bir psikoterapötik metodoloji kullanmak üzere eğitilmiştir. Klinik bibliyoterapi grupları genellikle belirli nüfuslar temelinde oluşturulur. Örneğin, bir grup duygusal olarak rahatsız olan ergenlerle, bir diğeri kronik olarak hastanede yatan hastalarla ve üçüncüsü de görme engellilik veya sağırılık gibi fiziksel bir engeli olan hastalarla sınırlı olacaktır (Hynes, 2018). Klinik bibliyoterapi, tıp kuruluşlarında veya tıbbi

destek ile yürütülen bir sağaltım türüdür. Öte yandan, klinik bibliyoterapi, kitap ve benzeri medyayı kullanarak tartışma ortamı sağlamayı bir sağaltım modeli olarak kullanan psikoloji ve kütüphane biliminin karma bir alanıdır (Janavičienė, 2014, s. 11; Canty, 2017, s. 8). Akıl sağlığı uzmanları tarafından kullanılan klinik bibliyoterapi, sağaltım hedeflerine ulaşmak için duygusal-davranışsal sorunları ele alırken; eğitimciler, kütüphaneciler ve sağlık çalışanları tarafından uygulanan gelişimsel bibliyoterapi, temelde sağlıklı bireylere uygulanarak onların uyum/gelişim süreçlerini kolaylaştırmayı hedeflemektedir (Rubin, 1978; akt. Pehrsson ve McMillen, 2007, s. 1).

Janavičienė'in (2012, s. 161) çeşitli sınıflama eğilimlerinden çıkardığı ortak sonuca göre bibliyoterapi; "klinik", "destekleyici" ve "gelişimsel" olmak üzere kategorize edilebilir. Klinik bibliyoterapi, daha çok zihinsel bir hastalığı iyileştirmek amacıyla, yalnızca tıp uzmanları veya bir şifa ekibi tarafından tamamlayıcı bir şifa yöntemi olarak uygulanır. Destekleyici bibliyoterapi, ciddi bir rahatsızlıktan sonra uyum sürecinde, hastalara hem iyileşme umudu vermek ve/veya fiziksel durumlarındaki değişiklikleri kabullenmelerini teşvik etmek hem de kendi duygularını tanımları, bu duyguları kabul etmeleri için uygulanır. Gelişimsel bibliyoterapi ise kişilik gelişimine destek sağlamayı ve problem tanımlama ve/veya olası hastalıkların (veya problemlerin) önlenmesini amaçladığından, hedef grupları sadece hastalar veya iyileşmekte olan kişilerle sınırlı değildir. Temelde kişilik gelişimine yardım etmek hedeflenmektedir. Ayrıca, Janavičienė (2012, s. 161), bibliyoterapi türlerini, uygulama amaçlarına, yerlerine ve uygulayan uzmanlara göre de sınıflandırmaktadır:

- Bibliyoterapi sürecinin farklı amaçları (iyileşmek, rehabilitasyonda gerekli desteği/yardımı sağlamak, kişiliği geliştirmek);
- Uygulama yerleri (hastaneler, rehabilitasyon klinikleri, psikolojik servisler, kütüphaneler, sosyal hizmetler, sosyal bakım kurumları ve benzeri diğer kurumlar);
- Yöntemi uygulayabilen uzmanlar (tıp uzmanları, sosyal hizmet uzmanları, kütüphaneciler, psikologlar, öğretmenler ve diğerleri).

Rubin (1979, ss. 242-244), "kurumsal" (institutional), "klinik" (clinical) ve "gelişimsel" (developmental) olmak üzere üç bibliyoterapi türü bulunduğunu belirtmektedir. Kurumsal bibliyoterapi, 1930'larda psikiyatristler (özellikle William Menninger) tarafından uygulanan bibliyoterapinin devamıdır. Çeşitli kurumlarda bulunan hastalar tarafından daha sonra tedaviyi yürüten doktorlarla tartışmak üzere (genellikle didaktik/öğretici) literatürün okunması anlamına gelir. "Belirli hastalıklar için kitap reçetesi" (prescription of books for specific ills) ifadesi, bu yaklaşım için geçerlidir. Uygulama yapılan ortam, bir kurum; denetleyenler ise bir kütüphaneciyi de uygulamaya katabilen bir doktor veya bir sağlık ekibidir. Bu tür bibliyoterapi zamanla popülerliğini yitirmiş olsa da bazı doktorlar hala özel muayenelerinde bu işlemi devam ettirebilmektedir. Klinik bibliyoterapi, duygusal veya davranışsal sorunları olan danışan gruplarıyla yaratıcı literatürün kullanımını ifade eder. Hedefler, içgöründen davranış değişikliğine kadar uzanır; ortam ya bir kurum ya da topluluktur ve sağaltımı yapanlar genellikle diğerlerine danışarak çalışan bir kütüphaneci ya da bir doktordur. Örnek klinik bibliyoterapi programları, Washington, D.C.'deki St. Elizabeth's Hastanesi'nde ve San Jose, Kaliforniya'daki Santa Clara County Free Kütüphanesi'nde uygulanmıştır. Gelişimsel bibliyoterapi ise "normal" bireylerden oluşan gruplarla hem yaratıcı hem de didaktik/öğretici materyallerin kullanımını ifade eder. Amaç, normal gelişimi ve kendini gerçekleştirme teşvik etmek veya zihinsel sağlığı korumaktır. Bu tür bibliyoterapi genellikle okullarda, kütüphanelerde ve diğer topluluk ortamlarında sağlanır. Program, bir kütüphaneci, öğretmen veya sosyal hizmet uzmanı ya da psikolog gibi "yardımcı meslekler" (helping professions) diğer üyeleri tarafından tasarlanır ve yönetilir. Gelişimsel bibliyoterapi, halk kütüphanecileri tarafından en sık kullanılan bibliyoterapi türüdür. Profesyoneller için bilinçlendirme veya duyarlılık, eğitim programlarının bir parçası olarak kullanılabilen veya kendini gerçekleştirme faaliyetlerine yönelik talebi karşılamak için halka açık bir program olarak sunulabilmektedir.

Bibliyoterapi programlarının popülerliği arttıkça, daha önceki "kurumsal", "klinik" ve "gelişimsel" biçimindeki sınıflandırma tekrar gözden geçirilmiş ve kurumsal bibliyoterapi, programın gerçekleştiği ortamı tanımladığı için fazla anlamlı bulunmadığından sınıflandırmadan çıkarılmıştır. Klinik ve gelişimsel sınıflandırma kategorileri, katılımcıların bir kaynak biçimini deneyimlemelerine ve ardından yaşamları için önemini tartışabildikleri ortamı yaratarak bir soruna ilişkin içgörü kazanmalarına izin verdiği için varlığını sürdürmüştür. Program çerçevesinde zaman zaman tüm

bireyler tarafından okunan aynı materyalin yorumlanması kişilerin deneyimlerine dayalı olarak kendine özgü olmakta ve değişim gösterebilmektedir (Pardeck ve Pardeck, 1984; akt. Sakadakis, 1990, s. 8).

McCulliss (2012, s. 31), bibliyoterapinin sınıflandırılmasında, bibliyoterapinin gerçekleşme şekli (reaktif ve etkileşimli), kullanılan materyal türleri (hayali ve didaktik) ve uygulamanın hizmet ettiği amaçlar (kendini gerçekleştirme ve problem çözme, sosyal kabul/tutum, psiko-terapötik ve eğitim) bağlamında bir ayırımı yapıldığını ifade etmektedir. Bibliyoterapi türleri arasında ise klinik, gelişimsel ve müşteri/danışan tarafından geliştirilen bibliyoterapi (client-developed bibliotherapy) yer alır. Klinik bibliyoterapi, önemli düzeyde duygusal veya davranışsal sorunlar sergileyen danışanlarda kullanılır. Sağaltım hedefleri, yaratıcı literatürden (roman, şiir, kısa öyküler, drama, biyografi, otobiyografi, düzyazı alıntılar, masallar ve fabllar) yararlanarak, içgörü kazandırmadan davranış değişikliklerinin yaratılmasına kadar uzanır. Gelişimsel bibliyoterapi ise duygusal ve zihinsel esenliği veya kendini gerçekleştirmeyi sürdürmek isteyen sağlıklı bireylerde kendi kendine yardım literatürünü kullanır.

Sonuç olarak, bibliyoterapiye ilişkin yapılan sınıflandırmaların, danışanın/katılımcının durumunun ciddiyetine, sağaltımı yöneten kişilerin uzmanlığı ya da niteliklerine ve uygulama yöntemleri ve biçimleri ile ortamlarına göre değiştiği ancak temel hedeflerin ortak olduğu dikkati çekmektedir. Bibliyoterapi, hangi ortam ve grupta, hangi yöntemlerin kullanımı ve kimler eşliğinde gerçekleşirse gerçekleşsin, amaç, var olan duygusal, ruhsal sorunlarla mücadele edebilmeyi öğrenme ve/ya da olası sorunlara karşı direnç geliştirme ve kişisel gelişimin desteklenmesidir.

2.2. Bibliyoterapiye İlişkin Süreçler ve Bibliyoterapinin Yararları

Schrank ve Engels'in (1981; akt. Biggs ve Porter, 1994, s. 38), tutumları değiştirmede, davranış değişiklikleri ile kendini geliştirmeyi teşvik etmede ve çeşitli kazanımları kolaylaştırmada etkili ve destekleyici olduğu sonucuna vardıkları bibliyoterapi, üç temel süreci kapsamaktadır. Bunlar, özdeşleşme (identification), katarsis ya da arınma (catharsis) ve içgörü (insight) kazanmadır.

Bibliyoterapi süreçlerinin ilk aşaması olan özdeşleşme, okuyucunun kendisini okuduğu metindeki ana karakterlerden biri ile özdeşleşmesidir (Moses ve Zaccaria, 1969, s. 401). Katarsis, gerilimin serbest bırakılması sürecidir. Kendilerini tanımak için verdikleri zorlu mücadelede ilerleme kaydeden kişiler tarafından yazılmış kitapların [ve diğer eserlerin] okunması ile gelişen bu süreçte, kişinin kendi içine doğru yaptığı yolculuk, entelektüel olabilen ama aynı zamanda derin bir duygusal düzeyde de etki edebilen katırlara sahiptir. Metindeki karakter bir problemi temsil ederek duygusal gerilimi serbest bıraktıkça, özdeşleşme daha da yerleşik hale gelmektedir (Morawski, 1997, s. 247; Catalano, 2008, s. 19). Bu özdeşleşme sonucunda katarsis, bir diğer deyişle, duygu ya da ruhsal baskıların açığa çıkışı gerçekleşir. Katarsis sürecinin sonunda ise kişinin sorunları ile yüzleşmesi ve farkındalık ortaya çıkar (Moses ve Zaccaria, 1969, s. 401-402). Eisenman ve Harper (2016, s. 11), bibliyoterapinin yukarıda anılan aşamalarına birini daha ekleyerek dört aşamalı bir sürece işaret etmiştir. Bunlar, özdeşleşme, katarsis, içgörü ve buna ek olarak evrenselleştirme (universalization). İlk aşamada, daha önce de vurgulandığı gibi, kişinin okuduğu metne ilişkin özdeşleştirme süreci oluşur. İkinci aşamada, katarsis, yani bir karakteri takip ettikten sonra duyguların serbestçe açığa çıkması söz konusudur. Okuyucu ile metin arasında kurulan ilişki sonucunda; üçüncü aşamada, içgörü kazanılır. Son aşama ise okuyucunun dünyanın her yerindeki insanların benzer sorunları olduğuna ilişkin farkındalık kazandığı evrenselleştirme aşamasıdır.

Caroline Shrodes'in insan-literatür ilişkisini analiz ettiği "Bibliotherapy: A theoretical and clinical experimental study" (Bibliyoterapi: Kuramsal ve klinik deneysel bir çalışma) başlıklı tezinde, bibliyoterapinin aşamaları, "özdeşleşme (identification) ve yansıtma (projection)"; "abreaksiyon/duygusal boşalma (abreaction) ve katarsis (catharsis)" ile "içgörü (insight) kazanma ve bütünleşme (integration)" olarak üç kategoride irdelenmektedir. Bu sınıflama, günümüzde de kullanımı kabul gören aşamalara işaret eder (Lelli, 2021, s. 99). Shrodes'in bu kuramına koşut saptadığı söz konusu aşamalar, birçok yazar (Kempson ve Dee, 1987; Rousell, 1992; Hepworth ve Larsen, 1993; Ballou, 1995; Pardeck, 2013) tarafından da benimsenerek ele alınmıştır.

Pardeck (2013, s. 10-11) üç kategoride değerlendirilen bu aşamaları oldukça ayrıntılı ve net bir biçimde açıklamaktadır: Özdeşleşme, genel olarak, insanın benlik saygısını artırmak için büyük ölçüde bilinç dışı kullandığı uyarlanabilir bir mekanizma olarak tanımlanır. Bu süreç, kişinin başka bir kişiyle, bir grup insanla veya bir kurumla, hatta bir sembolle gerçek veya hayali bir ilişkisi ile biçimlenmektedir. Genellikle kişinin özdeşleştiği nesneye karşı hayranlık, taklit etme eğilimi ve sadakat ile aidiyet duygusu vardır. Bibliyoterapötik sürecin ilk aşaması olan özdeşleşme ve yansıtma sırasında, terapist, danışanın, danışaninkine benzer bir sorun yaşayan bir kitap karakteriyle özdeşleşmesine yardımcı olur. Uygulayıcının bu süreçteki rolü, danışana hikâye karakterinin amaçlarını yorumlamada yardımcı olmak ve çeşitli kitap karakterleri arasındaki ilişki hakkında fikir vermektir. Bu aşamada uygulayıcı, danışanın hikâyesinin anlamı ve danışanın sorununa uygulanması hakkında çıkarımlarda bulunmasına da yardımcı olur. Bu aşama gerçekleşikten sonra, uygulayıcı, danışanı bibliyoterapötik sürecin abreaksiyon/duygusal boşalma ve katarsis ya da arınma aşamasına taşır. Katarsisin gerçekleşmesi için danışanın sözlü ve sözsüz olmak üzere çeşitli şekillerde ifade edilen bir duygusal salıvermeyi deneyimlemesi gerekmektedir. Tedavi sürecinin bu aşamasında uygulayıcının katılımı önemlidir ve normal okuma sürecinin dışında bibliyoterapiye özgü nitelikler taşır. Abreaksiyon ve arınma evresi sırasında terapist, danışanın okumaya tepkisini, duygusal deneyimi ile tedavi edilen problem arasındaki benzerlik derecesini ve kitap karakteriyle özdeşleşme süreci boyunca tüm duygusal deneyimlerini izlemelidir. Bibliyoterapötik sürecin son aşaması içgörü ve entegrasyon/bütünlüştür. Bu aşamada, danışan, okunan kitap aracılığıyla terapist tarafından bir problemin çözümlerini tanıması için yönlendirilir. Danışan bu süreci, terapistin yardımıyla, karşılaştığı bir problemle başa çıkmak için yeni stratejiler geliştirmek için kullanır.

Bibliyoterapi üzerinde -yöntemi, uygulama biçimleri ve uygulanan kitleler değişse dahi- pek çok araştırmacının (Worell ve Remer, 1992; Ballou, 1995; Catalano, 2008; Halsted, 2009; Lucas ve Soares, 2013; Pardeck, 2013; Polley ve Kovandzic, 2017; Hynes, 2018) uzlaştığı ortak çıkarım, kişinin zihinsel ve ruhsal gelişiminde yarattığı olumlu etkidir. Bibliyoterapi, kişide, kendini keşfetmesi, kendi yaşamına dair içgörü kazanması, öz farkındalık ve benlik saygısı geliştirmesi, kendi yaşadıklarının diğerleri tarafından da yaşanabileceği yönünde farkındalık kazanması [evrenselleştirme] ve diğerlerinin sorunlarla başa çıkma deneyimlerinden örnek alması, sosyalleşmesi, empati kurması, travmaların yarattığı acılarının hafiflemesi gibi bir çok olumlu dönüşüme yol açmaktadır.

3. Bibliyoterapi Uygulamasında Kütüphaneler ve Kütüphanecilerin Rolü

Kitapların ve okumanın sağaltım araçları olarak kullanılması uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Buna koşut olarak, hastalara yönelik kütüphanelerin ve kütüphane hizmetlerinin de uzun, köklü ve başarılı bir geçmişi bulunmaktadır. Bu anlamda elde edilen başarıların kaynağı ise, büyük ölçüde, kitapların ve okumanın, dikkat dağıtma, eğlendirme, ilham verme, destekleme ve moral verme nitelikleriyle hastaların rehabilitasyonuna destek verebileceğine ilişkin sarsılmayan inanç olmuştur (IFLA, 2000). Akıl hastalarının tedavisinde kitapların kullanılması, Aristoteles'in, kitabın, özellikle de trajedinin psişe üzerindeki arındırıcı ya da pürgatif etkisini betimlediği, M.Ö. 300'lü yıllara dayanmaktadır. Aristoteles, Poetika'sında, dilin ve şiir metinlerinin yaratıcı kullanımından kaynaklandığı düşünülen empati ve katarsis niteliklerine dikkati çekmiştir. Özellikle trajedi formundaki Antik Yunan epik şiiri ve draması, izleyicinin zihninde istemli bir arınma ve içgörüyü bir araya getirmektedir. Okuma terapisi veya bibliyoterapinin kaynağı, okuyucunun metne karşı duygusal ve empatik tepkisinde yer almaktadır. En geniş anlamıyla bibliyoterapi kullanımının ilk kayıtlarından biri olan "The use of books in treatment of the sick" (Hastaların tedavisinde kitapların kullanımı), Orta Çağ'da 13. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Daha sonra Kahire'de yeniden inşa edilen Al-Mansur Hastanesi, tıbbi ve cerrahi bakımın yanı sıra, hastalara gece gündüz Kuran okumaları için din adamlarını (priest) görevlendirmiştir. Tarih boyunca, dini kurumlar, ruhu ve dolayısıyla zihni ve bedeni canlandırma veya yatıştırma amacı ile dini ve kutsal metinleri okutmaya ağırlık vermiştir. Evanjelik gruplar ile dini hayır kurumlarının çabalarıyla, hasta veya yaralıların manevi yararı için hastanelere kitap koleksiyonları sağlanmıştır. Kitap okumanın tedavi edici değerini dile getiren Aristoteles'in dışında, William Shakespeare de "Gelin ve tüm kitaplığımdan istediğiniz seçimi yapın ve böylece kederinizden kurtulun" (Come, and take choice of all my library and so beguile thy sorrow) diye yazarak bu görüşü desteklemiştir (Wiegand ve Davis, 2013, ss. 79-80; Cardenas, 1980, s. 4; akt. Gupta ve diğerleri, 2017, s. 33; Akinola, 2014, s. 1282).

Öte yandan, Marenne (2016, s. 103), bibliyoterapi tarihinin bizi, akıl yürütme yoluyla düşünce ve eylemin örgütlenmesini teşvik ettiği için felsefe uygulamasının iyi bir ruh sağlığının güvencesi olduğu Platon ve Epikür zamanına götürdüğünü belirtmektedir. Duygusal teslimiyetçiliği ruhun tüm hastalıklarının kaynağı olarak gören Stoa okuluna göre, felsefenin pratiği rasyonel düşünceye dayanıyordu. Böylece entelektüel düzeyi bulan akıl, “arzu” ve “tutku” olarak adlandırılan hastalıklara karşı koyabiliyordu. Çağdaş bibliyoterapi, sorunlu bir hastayı yatıştırmanın bir yolu olarak benliğin ve dünyanın yenilenmiş bir algısı ve rasyonalizasyonu yoluyla bu sağaltıcı temeller üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla, Antik Yunan perspektifinden bakıldığında, kütüphane ruh için şifalı bir yerdi.

Özellikle Avrupa’da hastanelerin çoğaldığı bir dönem olan Orta Çağın ikinci yarısında bibliyoterapi bağlamındaki farkındalık ve uygulamalar dikkati çekmektedir. Örneğin, yukarıda da işaret edildiği gibi, İngiliz hekim Bruce Bruce-Porter, hastaların ilaç tedavisinin bir parçası olarak kütüphanelere duyulan gereksinim üzerine coşkulu bir söylevi sırasında, Caliph Al Mansur'un Kahire, Mısır’daki büyük hastanesinin sadece ilaç ve ameliyat ile bakım sağlamadığını aynı zamanda dileyen hastalara gece gündüz Kuran okumak üzere din adamlarını görevlendirdiğini, uyku sorunu olan hastalara ise müzik dinletildiği ve hikâye anlatıldığını dile getirmiştir. Bruce-Porter, bunu, hastalara yönelik ilk kütüphane fikri olarak ve kütüphanenin tedavi planındaki rolü bağlamında değerlendirmiştir (Panella, 2000).

Bibliyoterapi, 18. ve 19. yüzyıllarda, İngiltere, Fransa, Almanya ve İskoçya’da yaygın olarak uygulanmış; özellikle din ve kitap kullanımının birleşimi, hastane kütüphanelerinin başlangıcını temellendirmiştir (Akinola, 2014, s. 1282). Amerika Birleşik Devletleri’nde ise ilk akıl hastanelerinin bir bileşeni olarak kütüphanelerin birçoğu 19. yüzyılın ortalarında kurulmuştur. Bu kütüphaneler akıl hastaları için bir rekreasyon aracı olarak var olmuş olsa da, tarihsel kayıtlar, onların aynı zamanda bir bibliyoterapi merkezi olarak da hizmet ettiklerini göstermektedir (Levin ve Gildea, 2013, s. 89). Bibliyoterapi kavramının ilk temelleri, 19. yüzyılda akıl hastaları için uygulanan reform ile atılmıştır. Bu dönemlerde genellikle yatılı olan hastaların bulunduğu akıl hastanelerindeki bakım uzun sürelidir ve hastalar fiziksel kısıtlamalar ile acımasız davranışlara uğramaktadır. Psikiyatri o sıralarda yeni doğmuş bir disiplindir ve ruh sağlığı sorunları bu dönemlere kadar tıbbi olarak tedavi edilebilir olmaktan çok ahlaki kusurlar olarak görülmektedir (Porter, 2002; akt. Brewster, 2018, s. 4). Akıl hastası kişilerin, kusurlu ya da lanetli değil, hasta ve uygun tedavi yoluyla yardıma gereksinimi olan kişiler olarak görülmeleri 19. yüzyılın başlarına kadar gerçekleşmemiştir. 1830’a kadar Amerika Birleşik Devletleri’nde sekiz eyalet, bu hastalar için özel kurumlar kurmuştur (Compulsory commitment, 1969, s. 678).

19. yüzyılın başlarında ve ortalarında bağımsız olarak çalışan Amerikalı doktorlar Benjamin Rush ve John Minson Galt II, akıl hastanelerindeki hastaların tedavisi için kılavuz eşliğinde okumanın yararlı ve iyileştirici etkisine dikkati çekmiştir. Benjamin Rush, zihin sağlığı bozuk hastalara romanlar ile tarih ve seyahat konulu kitapların okutulmasını/okunmasını önermiş; John Minson Galt II ise akıl hastanelerindeki hastalar için kütüphaneler kurulması gerekliliğini öne sürmüştür. Bu gelişmeler, aynı zamanda, 19. yüzyılın başlarında (günümüzde bilişsel davranış terapisinin de bir parçası görülen) modern bibliyoterapinin başlangıcını temsil etmektedir. 19. yüzyılın sonlarında, manevi sağaltım (moral therapy), akıl hastanelerinde kütüphanecilerin uygulama alanına girmiştir. 20. yüzyılın ilk yıllarından başlayarak, Amerika’daki kütüphaneciler organize ve verimli bir şekilde yönetilen “hasta” kütüphanelerini (patients’ library) kullanarak daha resmi bibliyoterapi programlarını denemeye başlamıştır. E. Kathleen Jones, modern hastane ortamında ilk belgelenmiş bibliyoterapi uygulamalarını başlatmıştır. 1904’te Massachusetts, Waverly’de akıl hastaları için özel olarak donatılmış, güçlü bir koleksiyonu olan McLean Hastanesi, hizmetlerini devlet destekli Massachusetts General Hospital ile birleştirmiş ve eğitimli bir kütüphaneci olan Jones, dönemin koşulları çerçevesinde bilimsel ilkelere dayanan bir yönetimi benimseyerek bu alanda katkılar sunmuştur. Uzman doktorlarla işbirliği içinde çalışan Jones, özel olarak seçilmiş vakalar için kitapların sağaltım amaçlı kullanıldığı başarılı bir hasta okuma programı uygulamıştır. Aynı tarihlerde, Alice S. Tyler, Iowa devlet hastanelerinin hasta kütüphanelerinde yürütülen bibliyoterapi çalışmaları üzerine raporlar yayımlamıştır. Kısa süre sonra diğer eyaletlerde de benzer programlar izlenmiş ve hastanelerde bibliyoterapi kullanımı yaygınlaşmıştır (Wiegand ve Davis, 2013, ss. 79-80; Gilton, 2016, s. 151).

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilk hastane kütüphanecisi E. Kathleen Jones'un Boston'daki McLean Hastanesi'ndeki hasta kütüphanesinden sorumlu olarak atandığı 1904'ten bu yana geçen yıllar içinde, bibliyoterapi kütüphaneciliğinin bir alanı olarak kabul edilmeye başlamıştır. Anılan süreçle beraber sağaltım aracı olarak kütüphane ve bibliyoterapist olarak kütüphaneci kavramları da gelişme göstermiştir (McCulliss, 2012, s. 24). Devlet hastanelerinde ve diğer devlet kurumlarında hastalara yönelik kütüphane hizmetlerinin sistematik gelişimi, Iowa Kütüphane Komisyonu sekreteri Alice S. Tyler'ın bir devlet akıl hastanesine yaptığı ziyaretin sonucu olarak 1906'da başlamıştır. Tyler, hastaların hiçbir şey yapmadan öylece umutsuz ve amaçsız oturmaları karşısında dehşete düşmüştür. Böylece, Kütüphane Komisyonu'nun halk kütüphanelerine kitap sağladığı gibi bu devlet kurumlarına da kitap götürebileceği kanısına varmıştır. Tyler, Iowa'nın yasama meclisini hastanelerde ve diğer devlet kurumlarında kütüphaneler düzenlemekten sorumlu olacak bir kurumsal kütüphane denetçisi atamaya ikna etmiştir. Böylece, birkaç kurumda kütüphane hizmetlerinden sorumlu bir kütüphanecinin bulunduğu "Grup sistemi" olarak bilinen sistem oluşturulmuştur. Ayrıca, bu sistem çerçevesinde, bir denetçi, kütüphaneleri kurmak, onlar için kitap seçmek, bir merkez ofisten kataloglama ve teknik hizmetler sağlamak ve her kurumda günlük işlemleri yapacak bir bireyi - genellikle bir hasta veya bir mahkûm - eğitmekle sorumlu tutulmuştur. Denetçi ayrıca gezici kütüphaneleri devlet kurumlarına ulaştırmakla da yükümlü olmuştur (Hannigan, 1962, s. 184; Panella, 1996, s. 54; McCulliss, 2012, ss. 24-25).

Minnesota Üniversitesi'nden Dr. Gordon R. Kamman, 1930'ların sonlarında ve 1940'ların başlarında yazdığı birkaç önemli makalesinde, bibliyoterapiyi onaylamış ve sağaltım ekibinin önemli bir üyesi olarak eğitilmiş bir kütüphanecinin gerekliliğini vurgulamıştır. Bibliyoterapinin gelecek vaad ettiğine ve sağaltımda kitap okumanın önemine vurgu yapan Gordon, ayrıca, bibliyoterapinin doktor ve kütüphanecinin işbirliğini gerektirdiğinin de altını çizmiştir (Beatty, 1962, s. 108; Hannigan, 1962, s. 184; McCulliss, 2012, s. 24). 1930'lardan 1960'lara kadar, sağaltım amaçlı okumaya ilişkin algı ve çalışmalar, çeşitli disiplin alanlarında ve popüler/profesyonel ayrımlar arasında gelgitlere uğramış; tartışmalara konu olmuştur. Hastane kütüphaneciliği, psikoloji ve eğitim alanlarında bibliyoterapinin savunucularının her biri, kitapların sağaltımı vaad ettiğine ilişkin görüşleri ile bu konunun kendi alanlarına dâhil olduğunu iddia etmişlerdir. Öte yandan yüzyıl ortalarında bibliyoterapinin bir bilim olup olmadığı tartışması başlamıştır. Bu süreçlerde, Psikolog Alice I. Bryan, "Basılı sözcüklerin bireyin fiziksel veya zihinsel sağlığına faydalı tepkileri tetikleyebileceği ölçüde, okumanın sağaltım değeri olduğu söylenebilir" diyerek bir bibliyoterapi biliminin var olma olasılığının, bu varsayımın geçerliliğine dayandığını ifade etmiştir (Dufour, 2014, ss. 9-10). Bryan, 1939'da yayımlanan "Can there be a science of bibliotherapy? (Bir bibliyoterapi bilimi olabilir mi?) başlıklı makalesinde, bu sorgulamaya ilişkin, söz konusu kavramın zaten felsefi bir gerekçesi, işlevsel bir hipotezi ve bir tanımı olduğunu ileri sürmüştür. Bununla beraber, büyük ölçüde deneysel verilere ve eğitilmiş çalışanlara gereksinim duyulduğunu da ifade etmiştir (Beatty, 1962, s. 108; Maack, t.y.). Bryan, belirli hastalık türlerinden iyileşen yüzlerce rastgele seçilmiş hasta üzerinde belirli materyal türlerini okumanın etkilerine ilişkin dikkatlice yapılan vaka çalışmaları ile bir bibliyoterapi bilimi geliştirmenin mümkün olacağını savunmuştur. Kuşkusuz, sonuçlar üzerinde etkisi olabilecek sayısız değişkenin dikkate alınmasının gerekli olduğunu da eklemiştir. Ayrıca, "bibliyoterapinin bir bilim haline gelmesi durumunda, geniş anlamda, duygusal olgunluğu geliştirmeye, zihinsel sağlığı beslemeye ve sürdürmeye yardımcı olacak okuma materyallerinin reçetesi olarak tanımlanması" gerektiğini de dile getirmiştir (Bryan, 1939, s. 774-775; akt. Dilevko ve Magowan, 2007, s. 228; Wiegand ve Davis, 2013, s. 80). Anılan yıllarda, bibliyoterapi, kısa sürede gelişmekte olan davranış bilimleri, psikiyatri ve psikolojinin çalışma alanları arasına girmiş ve bibliyoterapi konusunda birçok önemli araştırma yapılmıştır. Özellikle, Bryan'ın sözü edilen çalışması, bibliyoterapi için bir bilimsel ilke ve prosedürler bütünü oluşturma ve sertifikalı bibliyoterapistlerin eğitimini sağlama çabalarının bir örneğidir (Wiegand ve Davis, 2013, s. 80). Bryan'ın görüşleri sonraki yıllarda yapılan araştırma ve uygulamalara esin olarak çok büyük katkı sağlamıştır. Bibliyoterapinin popülerliğinin arttığı bu dönemlerde, 1939 yılında, bibliyoterapi konusunda ilk heyet olarak Amerikan Kütüphane Derneği Hastane Bölümü (Hospital Division of the American Library Association) kurulmuştur. Bu gelişme ile birlikte, bibliyoterapi kütüphanecilikte resmi bir statü kazanmıştır (Lu, 2008, s. 47; Yılmaz, 2014, s. 170).

20. yüzyıl ortalarında bibliyoterapi konusunda yapılan çalışmaların yoğunlaştığının önemli bir göstergesi, bu konuda, yalnız 1950'li yılların başlarında çoğunluğunu kütüphanecilerin yazdığı 400'den fazla makalenin literatüre geçmiş olmasıdır. Bibliyoterapi, kütüphanecilerle beraber, eğitimci, doktor, psikolog ve pek çok alandan kişinin zihin yordduğu bir konu durumuna gelmiştir. Bu tarihlerde, bibliyoterapi sözcüğü psikiyatri ile ilişkilendirilerek tıp sözlüklerinde de resmen yerini almıştır (Tews, 1969, s. 450). Bir diğer önemli kanıt da, alana ilişkin köklü bir dergi olan *Library Trends*'in 1962 Ekim 11. Cilt, 2. sayısının tümüyle bibliyoterapi temasına ayrılmasıdır. Derginin editörü Ruth M. Tews "Introduction" (giriş) bölümünde (Tews, 1962, s. 97), bu yayınlara beraber, hastanelerde ve kurumlarda kullanılan bibliyoterapinin geliştirilmesi ve anlaşılmasında önemli bir kılavuza ulaşıldığını belirtmiş ve daha önce hiçbir derginin, bütün bir sayısını bu konunun ciddi bir şekilde açıklanmasına ve incelenmesine ayırmadığına da işaret etmiştir.

Kitapların ve okumanın sağaltıcı değerine derinden inanan doktorların ve kütüphanecilerin çabalarına karşın, hasta kütüphaneleri, özellikle de genel hastanelerdekiler, 20. yüzyılın başlarında yavaş bir gelişim göstermiştir. Bununla birlikte, Birinci Dünya Savaşı, bu gelişimin hızlanmasında önemli bir katalizör işlevi görmüştür çünkü birkaç ülkenin "Savaş Hizmeti" (War Service) programlarının başarıları sayesinde, kitapların ve okumanın refah ve iyileşmeye katkıda bulunabileceği konusunda daha net ve daha yaygın bir kabulleniş söz konusu olmuştur (IFLA, 2000).

3.1. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı Dönemlerinde Sağaltım İşlevi Gören Kütüphaneler

Tarihsel kökleri, Amerika'da dini grupların hastanelere İncil ve diğer dini literatürü sağlamasına dayanan sağaltım amaçlı okumaya olan ilgi, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Gaziler İdaresi'nin (Veterans Administration), askerleri iyileştirmek için hastane kütüphaneleri sağlamanın değerini kabul etmesiyle, daha da artmıştır. Zihin sağlığı bozulan hastalar için, yukarıda da değinildiği gibi, McLean Hastanesi ve Menninger Kliniği, bibliyoterapi ile tıbbi ve psikiyatrik katılımı desteklemiştir (McDaniel, 1956; akt. Chadbourne, 1976, s. 30).

Birinci Dünya Savaşı, bibliyoterapinin tarihsel gelişmesinde kilit bir dönem olarak görülmektedir. Bilindiği gibi, bu savaş, milyonlarca insanın yaşamını yitirmesine ve sakat kalmasına neden olmuş, savaşın ardından yine milyonlarca insan ekonomik, sosyal ve siyasi bunalımlarla boğuşmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte "savaş sonrası nevroz" (shell shock) vakalarının ve psikolojik travma yaşayan erkeklerin sayısındaki hızlı artış, ruh sağlığı sorunlarının nedenlerine ilişkin yeni anlayışlara ve sorunların tedavisine yönelik yeni yaklaşımlara yol açmıştır. Bunlardan biri de bibliyoterapidir (Bourke, 2000; Shephard, 2002; akt. McNicol ve Brewster, 2021, s. 10; Altunbay, 2018, s. 202). Bu süreçlerle beraber, ruh sağlığı sorunlarının fizyolojik yansımalarına ilişkin açıklamalar ile bir kişinin stres altında çöküntüye uğrayabileceği fikri daha geniş çapta kabul görmüş ve psikoterapi uygun bir tedavi olarak yaygınlaşmıştır (McNicol ve Brewster, 2021, s. 10).

Beatty (1962, ss. 106-107), Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan özellikle üç çalışmanın bibliyoterapi kavramının ele alınışı bağlamındaki önemine işaret etmiştir. Bu açıklamalara göre, Samuel McChord Crothers, bibliyoterapi terimini ilk kullananlardan biridir. Terim, daha önce de belirtildiği gibi Crothers'in *Atlantic Monthly* dergisinde yayımlanan "A Literary Clinic" (Bir Literatür/Okuma Kliniği) başlıklı makalesinde kullanılmıştır. Crothers, çalışmasında arkadaşı Bagster'in "Bibliyopatik Enstitüsü"nü (Bibliopathic Institute) betimlemektedir. Bagster'in ifadeleri ile "Bibliyoterapi o kadar yeni bir bilimdir ki, herhangi bir kitabın sahip olabileceği gerçek etkiye ilişkin birçok yanlış görüşün olması şaşırtıcı değildir... Oysa hap, merhem ya da pomat yerine kitap kullanarak okuyucuyu tüm hastalıklarından kurtarmak olasıdır". Aynı dönemde, daha önce Iowa Devlet Kurumları Denetim Kurulu (Board of Control of State Institutions of Iowa) başkanı olan G. S. Robinson, hastane kütüphanelerinde bir öncü olan Carey'nin kitapların "sonuç almak için akılcı bir beklentiyle kullanılacak araçlar" olduğunu söylediğini aktarır. Bir kütüphaneci olan Elizabeth Green ve klinik nöroloji profesörü Dr. Sidney Q. Schwab tarafından hazırlanan diğer bir makalede ise hastane kütüphanesinin sağaltım amaçlı kullanımı tanımlanmaktadır (Beatty, 1962, ss. 106-107; Crothers, 1916, 293; akt. Brewster, 2018, s. 4).

1956'da bibliyoterapinin erken tarihini yazan kütüphaneci W. B. McDaniel, bibliyoterapinin 1. Dünya Savaşı'nda Amerikan Kütüphane Derneği ve Kongre Kütüphanesi tarafından birliklere kitap sağlamak

için kurulan Kütüphane Savaş Hizmeti (Library War Service) ile başladığını belirtmektedir. Servis tahminen 7 ila 10 milyon kitap ve dergi dağıtmış; askeri hastaneler de dâhil olmak üzere 500 yere kütüphane koleksiyonu sağlamıştır (Mahoney, 2017, s. 101). Bu süreçte, bibliyoterapistler yaptıkları şeyi bir bilim olarak görmüş ve bireysel gereksinimlere uygun okuma materyalleri seçmek için hastalarla birlikte yaptıkları çalışmaların uygulama yerleri kütüphaneler değil hastaneler olmuştur. Bu gelişme ve hareket, bir yandan da, kütüphane çalışmalarının geleneksel yapısının yeni bağlamlarda yeniden konumlandırılmasının göstergesidir (Kimball ve Wisser, 2017, s. 2). Bennett (2017) tarafından verilen bilgilere göre de, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sırasında, Amerika Birleşik Devletleri ve tüm Avrupa ile Sibiryaya kadar uzanan askeri üslerde kamp kütüphanelerinin ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bu kamp kütüphaneleri ilk olarak Amerikan Kütüphane Derneği (ALA=American Library Association) tarafından kurulmuştur ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda ALA, bu kütüphanelerin denetimini, savaş departmanına devretmiştir. ALA, hastaneler ve rehabilitasyon merkezleri gibi diğer kuruluşlara kütüphane hizmetleri sağlamak için YMCA, Columbus Şövalyeleri (the Knights of Columbus) ve Amerikan Kızıl Haçı (American Red Cross) ile birlikte çalışmıştır.

Haslam (2020), bir çalışmasında, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'de savaş travması ve okuma arasındaki bağlantıyı irdeleyerek, az bilinen belgeler üzerinden, 1914'te Helen Mary Gaskell tarafından başlatılan çalışmalara değinmektedir. Söz konusu çalışmalara ilişkin belgeler, kitapların "nasıl", "ne zaman" ve "neden" savaşa dâhil edildiğine dair yeni bir anlatı üretmiştir. Kongre Kütüphanesi'nden T. W. Koch, 1917'de Gaskell'in çığır açan çalışmasını keşfetmiş ve Amerikan Kütüphane Derneği'ne bildirmiştir. Bu dönemde, British Times'da da Gaskell'in kütüphanesi ele alınmıştır. Ancak savaş sırasında okuma üzerine çalışan araştırmacılar tarafından bu çalışma göz ardı edilmiştir. Gaskell'in başarılı çalışması, okumanın, hasta, travma geçirmiş ve iyileşmekte olan savaşçılara duygusal ve ruhsal olarak destek sunduğuna işaret etmektedir. Haslam (2018), bir diğer yazısında, savaş ilan edilir edilmez yaralı askerlere yardım etmek için Gaskell'in katkıları ile Londra'da başlatılan hizmetleri, yazınsal/edebi bakım (literary caregiving) olarak nitelendirmektedir. Bu süreçte, Gaskell'in vizyonu, bağışlanmış kitaplarla dolu bir kütüphanedir. Travma geçirmiş bedenler ve zihinler için kitaplar rahatlatma sağlayacaktır. Oldukça başarılı biçimde hayata geçirilen Savaş Kütüphanesi'nin (War Library) 1915'te Kızıl Haç'a üye olması, kurumsal yapısını da temellendirmiştir. O zamana kadar, Gaskell, kütüphaneyi kardeşi Beresford Melville ve içlerinde politikacıların da olduğu birkaç varlıklı, etkili arkadaşıyla beraber finanse etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında ordu hastanelerindeki kütüphanelerin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nde ve savaşın ardından başka yerlerde kurulan birçok gazi hastanesinde bulunan kütüphaneler, okuma terapisi ile daha fazla uygulama ve deney için bir laboratuvar işlevi görmüştür. 1920'ler ve 1930'lar boyunca "hasta kütüphanesi hareketi" gelişim göstermiştir. Öyle ki, eğitilmiş kütüphaneciler tarafından yönetilen, özenle seçilmiş okuma materyalleri koleksiyonlarına sahip hasta kütüphaneleri, rehabilitasyon hastanelerinde standart bir model durumuna gelmiştir (Wiegand ve Davis, 2013, s. 80).

Fullerton'in (2013, s. 221), Jane Austen'in önemli yapıtlarından biri olan "Pride and Prejudice" (Gurur ve Önyargı) adlı romanına ilişkin analizlerinin yer aldığı çalışmasında, Birinci Dünya Savaşı siperlerinde Bennet'ler ve Bingley'lerin [roman karakterleri], umutsuzca bir şeye sarılma gereksinimi duyan erkekleri teselli ettiğine işaret edilmektedir. Ayrıca, Kipling, "The Janeites" [Jane Austen hayranı kişiler anlamındadır] adlı kitabında, bu romanın savaş yorgunu erkeklere sağladığı grup terapisi ve yoldaşlık duygusunu dile getirmiştir. Kipling'in kendisi de tek oğlu Fransa'da savaşta öldürüldüğünde, bu kitabın sayfalarında teselli bulmuştur. [İngiliz yazar] A [lan] A[lexander] Milne, bu kitabı bir savaş hastanesinde iyileşme sürecindeyken okumuş ve sayfalarında Cephe'nin dehşetini unutmamıştır. Binlerce kişi Pride and Prejudice'nin kopyalarını İkinci Dünya Savaşı'nda bomba sığınaklarında okumuştur. Kitap karakterlerinden Darcy ve Elizabeth'in sonunda birleşip birleşemeyecekleri konusundaki kaygılar, dışarıdaki patlayan dünyayla ilgili daha büyük kaygıları unutturmuştur. Ayrıca bu roman, iki yüzyıl boyunca insanları yatıştırılmış, neşelendirmiş, sakinleştirmiş, güven vermiş, duygusal sorunların üstesinden gelmelerine destek olmuş ve yaşama ilişkin acıları azaltmıştır. Fullerton'in bu değerlendirmeleri, bibliyoterapinin gücünü göstermesi bağlamında dikkate değerdir.

İkinci Dünya Savaşı'nda, mevzilerdeki askerlere milyonlarca kitap gönderen, kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan "Council on Books in Wartime" (Savaş Zamanında Kitaplar Konseyi), ABD Ordusunu bibliyoterapi ile tanıştırmıştır (Mesa ve Sierra, 2021, s. 1). Konsey, G. P. Putnam's Sons'un tanıtım direktörü Clarence Boutell ve New York Times'ta bir reklam müdürü olan George Oakes'in, Times Hall'da ortaklaşa sponsor olunan bir dizi halka açık konferans fikrini gündeme getirmesiyle, aktif çalışmalarına başlamıştır. Kitapların savaş zamanında Amerikan yaşamında oynadığı önemli rol konusunda halkı bilinçlendirmek, temel hedeftir. Bu "önemli rol" Konsey'in yeni atanan başkanı Warder Norton'un ileri sürdüğü "Books are weapons in the war of ideas" (Kitaplar fikirlerin savaşında silahlardır) sloganı ile daha da akılda kalıcı duruma gelmiştir. Random House, American Booksellers Association (Amerikan Kitapçılar Birliği) ve Book Publishers Bureau'dan (Kitap Yayıncıları Bürosu) temsilcilerin Organizasyon Komitesini oluşturmak üzere Norton, Putnam's ve Times'dan gelenlere katılmasıyla, Konseyin projesine yönelik ivme ve coşku hızla artmıştır (Travis, 1999, s. 358).

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Amerikan kütüphaneleri ve doktorlar, bibliyoterapi araştırma ve deneylerine öncülük etseler de, bibliyoterapi çalışmaları sonraki yıllarda, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya çapında yayılmıştır. Savaştan sonra, bibliyoterapinin kapsamı tıbbi alanın sınırlarından çıkarak genişlemiş ve öğretmenler, hemşireler ve sosyal hizmet uzmanları onu uygulamalarında kullanmaya başlamışlardır. Bibliyoterapi üzerine uluslararası literatürün gözden geçirilmesi, çeşitli okuma terapisi türlerinin Büyük Britanya, İskandinavya, Almanya, Doğu Avrupa ülkeleri, eski Sovyetler Birliği, Hindistan ve başka birçok yerde yaygın olarak uygulandığını ortaya koymaktadır. 1960'larda ve 1970'lerde bibliyoterapiye ilişkin duyulan ilgi ön plana çıkmıştır. Öncelikle hastaneler, cezaevleri ve özel okullar gibi kurumsal ortamlarda çalışan kütüphaneciler ve psikologlar, bibliyoterapi uygulamalarına ilişkin çok sayıda vaka çalışması yayımlamıştır (Lu, 2008, s. 47; Wiegand ve Davis, 2013, s. 80).

3.2. Kütüphanelerde Bibliyoterapi Kullanımına İlişkin Bazı Örnekler

Bibliyoterapi, kütüphane bilimi alanında tam anlamı ile bir konum kazanamamış ve uygulama boyutunda fazla işlevsel duruma gelememiş olsa dahi literatürde bu bağlamda çeşitli örnek girişim ve çalışmaların varlığı söz konusudur. Aşağıda bu örneklerden bir kaç sunulmaktadır:

Baruchson-Arbib (2000), yararlılığına karşın henüz kütüphane biliminde net bir konuma ulaşmadığını düşündüğü bibliyoterapinin gelişimsel yönüne odaklanmayı ve onu yeni bir terimle tanımlamayı önermiştir: "destekleyici bilgi" (supportive knowledge). Kütüphaneci, terapist olmayı değil, gençlere destekleyici bilgi sağlamayı amaçladığını açıkça belirtmelidir. Okul kütüphanecisinin, temel hizmetlere ek olarak, bir destek, bir kılavuz konumunun olması, birçok sosyal sorunu ile beraber aşırı bilgi yükü arasında yolunu bulamama güçlüğü yaşayan gençlere önemli katkı sağlayacaktır. Destekleyici bilgi, terapiye değil, kişinin uygun şiir, roman, kişisel gelişim kitapları okuyarak veya ilgili bir film izleyerek alabileceği desteğe, yardıma ve bilgiye vurgu yapmaktadır. Bu görüşü uygulamaya yönelik bir deney, İsrail'deki iki okulda, kütüphanelerde özel bir kendi kendine yardım bölümü kurularak gerçekleştirilmiştir. Deney sonucunda, özellikle erkek çocuklar arasında okumada bir artış gözlenmiştir. Öğrenciler, daha çok ergenlik ikilemleri, uyuşturucular, cinsellik, ölüm ve şiddet gibi kendi kişisel sorunlarını temsil eden kitaplara ilgi göstermiştir. Bu konuları kendi aralarında ve kütüphanecilerle açıkça tartışmaya başlamışlar ve ayrıca, okul yönetimi, öğretmenler ve kütüphaneciler arasında yakın bir iş birliği oluşturulmuştur. İsrail'de uygulanan bu model, kendi kendine yardım bölümünün (self-help section) geliştirilmesine bir örnektir. Hem öğrenciler hem de öğretmenlerle empati kurabilen, yetenekli ve yaratıcı bir kütüphaneci, her okulun özel gereksinimlerine uygun olarak, ek yöntemlerle de böyle bir bölüm geliştirebilecektir (Baruchson-Arbib, 2000, ss. 102-103,109).

Tukhareli (2011) tarafından yapılan bir çalışmada, 2010 yılında Güney Afrika Johannesburg'daki Nkosi's Haven Kütüphanesi'nde uygulanan ve başarıya ulaşan bir bibliyoterapi projesi tanıtılmaktadır. Çalışmada, kütüphane ortamında bibliyoterapinin rolü irdelenirken, HIV/AIDS'ten etkilenen çocuk ve gençlere yönelik uygulanacak belirli bibliyoterapötik şemalar belirlenmiştir. Afrika'daki AIDS durumunu ele alan araştırmalara göre, belli başlı faktörler bu bölgede salgının yayılmasını hızlandırmaktadır. Bu konuda ortak görüş, yoksulluğun, gelir eşitsizliğinin, cinsiyet ayrımının, kültürel gerçekliğin ve hastalığı çevreleyen güçlü damganın, Afrika'nın salgının en büyük yükünü

taşımasının ana nedenleri olduğudur. HIV/AIDS ve bu hastalıktan nasıl korunulacağı konusunda farkındalıkları artırmak; bu konuda konuşma anlamında özgür hissedilmesini sağlamak; duygusal ve psikolojik baskıların yoğunluğunu azaltmak; soyutlanmışlık duygusunun azaltılması ve artan bir duygusal destek ağı kazanmak; temel başa çıkma becerilerini kazanma ve olumlu düşünme konusunda motivasyon, projenin ana hedefleridir. 59'u çocuk ve genç olmak üzere 82 kişinin katıldığı, üç ay süren ve okuma, hikâye anlatımı ve tartışma grupları ile gerçekleştirilen Proje, bibliyoterapinin hassas insan gruplarının, özellikle de çocukların gereksinimlerini karşılamada büyük bir potansiyele sahip olduğunu kanıtlamıştır. Bibliyoterapinin, çocukların kendi fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlarıyla baş etmelerine ve başkalarının sorunlarına karşı da duyarlı olmalarına yardımcı olduğu kanısına varılmıştır. Ayrıca, bu şekilde, çocuk, kendisi ve kitap karakterleri arasındaki benzerlikleri fark ederek, belirli bir sorunla veya zorlukla karşılaşan ilk veya tek kişi olmadığını anlayabilmektedir. Yazar, Aborijinlere, yeni bir çevreye uyum sağlamanın stresini yaşayan göçmenlere ve mültecilere, hem insan kaynaklı hem de doğal afetlerin bir sonucu olarak trajik olaylar yaşayan (örneğin, yıkıcı depremlerden etkilenen Kanada'daki Haitili veya Japon topluluklarından çocuklar) kişilerde; kısacası çok çeşitli gruplarda bibliyoterapinin sağaltıcı etkisi olacağı görüşündedir. Ayrıca, halk kütüphanelerinin bibliyoterapi programlarını uygulaması, onları toplulukları ile daha yakın duruma getirecektir (Tukhareli, 2011, ss. 10-11).

İskoçya'daki East Ayrshire Kütüphane Hizmetleri (East Ayrshire Library Services) tarafından uygulanan "Read Yourself Well" (Kendinizi İyi Okuyun) adlı bir program, kütüphane çevresinde bibliyoterapi çalışmalarına ilişkin önemli bir diğer örnektir. 114'ü tam veri sağlayan 157 katılımcının değerlendirmeye alındığı program, klinik tedavilerin uygun olmadığı hafif ila orta dereceli zihinsel sağlık sorunları yaşayan yetişkinlere destek sağlamanın bir yolu olarak oluşturulmuştur. Program, danışanlara zihinsel sağlık geçmişlerine dayalı kitaplar öneren bir bibliyoterapist ile beraber çalışan sosyal hizmetler ve sağlık pratisyenleriyle yürütülmüştür. Bir bibliyoterapist aracılığıyla uygulanan programın halk kütüphanelerine önerilmesine karşın, olası engeller; bütçe sorunları ve özellikle Kuzey Amerika'da daha az yaygın olan bibliyoterapistlerin eksikliğidir. Ancak, istatistiksel analizlerin, hem erkek hem kadın hem daha önce kütüphane kullanıcısı olan hem de salt bu programa katılmak için dâhil olan katılımcıların hepsinde önemli olumlu gelişmeleri göstermesi, kütüphane uygulamalarında bibliyoterapinin etkinliğini kanıtlaması bağlamında oldukça değerlidir (MacDonald ve diğerleri, 2013).

İrlanda'da Dublin Halk Kütüphanelerinde gerçekleştirilen bir girişimde, bibliyoterapi için Dublin Halk Kütüphaneleri, 30 etkili kendi kendine yardım kitabının bir listesini derleyen bir psikoloğa ve ekibine sponsorluk yapmıştır. Ancak okuma listelerinin sunulduğu bu sistem, bire bir oturumlarla gerçekleştirilmediği için daha pasiftir. Burada bibliyoterapinin yalnızca kendi kendine yardım kitaplarıyla sınırlandırılması programın etkinliğini olumsuz olarak etkilemiştir. Bu bağlamdaki girişimlerin çerçevesi ve uygulama yolları genişletmelidir (Dublin City Council, t.y.; akt. McCaffrey, 2016, ss. 10-11).

3.3. Türkiye'de Kütüphaneler Bağlamında Bibliyoterapi Çalışma ve Araştırmaları

Türkiye'de bibliyoterapi konusuna ilişkin girişim, çalışma ve araştırmaların sınırlılığı söz konusudur. Konuya ağırlıklı olarak tıp/psikiyatri ve psikoloji disiplin alanlarında, özellikle eğitim ve gelişim psikolojisine ilişkin çalışmalarda yer verilmiştir. Kütüphane bilimi literatüründe ise konu daha da sınırlı olarak ele alınmıştır.

Kütüphane bilimi literatüründe yer alan çalışmalar arasında -kronolojik sıralama ile-Altay (1969), bibliyoterapi uygulamalarını ve yararlılıklarını hastanelerdeki hastalar bağlamında ele almış ve kitapla sağaltımı gerçekleştirecek unsurların hastane kütüphaneleri ve kütüphaneciler olduğunu ileri sürmüştür. Sağaltım uygulaması, mutlaka hastaların durumuna göre düzenlenmelidir. Yılmaz (2014) ise çalışmasında sağaltım amaçlı kitap kullanımına ilişkin kuramsal bilgiler vererek, Türkiye'deki mevcut durumu tartışmış ve önerilerde bulunmuştur. Yazar, Türkiye'de bibliyoterapinin tanıtılması çalışmalarına gereksinim duyulduğunu ve bunun için disiplinlerarası ortaklaşa bir çalışmanın gerektiğini ileri sürmüştür. Başlangıç olarak da çocuk ve genç nüfusun hedef kitle seçilmesini önermiştir. Yılmaz'ın (2015) diğer bir çalışması olan "Bilgi ile iyileşme: Bibliyoterapi" başlıklı yüksek lisans tezinde, bibliyoterapi kavramı tanıtarak, bibliyoterapi uygulamalarına neden

gereksinim duyulduğu, kategorileri, kullanıcı kitlesi ve yararları ile bu konudaki araştırmalar hakkında bilgiler verilmiştir. Disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınan konu çerçevesinde ayrıca bilgi yöneticilerinin/kütüphanecilerin rolleri sorgulanmıştır. Çalışmayı temellendirmek üzere konuya ilişkin uzmanlığı olan kişilerle ‘görüşme’ ve ‘yazışma’ tekniği uygulanmıştır. Özellikle kendisi ile görüşülen Rhea Joyce Rubin’in “Using bibliotherapy” başlıklı kitabı, çalışmanın en önemli kaynağı olarak gösterilmiştir. Çalışmanın vardığı sonuçların, çalışmanın “Bibliyoterapi, bireylerin akıl sağlıklarını korumak ya da ruhsal sorunlarını çözmeye kullanılan bir tedavi yöntemidir” biçimindeki varsayımını doğruladığı ifade edilmektedir. Öte yandan, ortaya çıkan sonuçlar, çalışmanın Türkiye’de bibliyoterapinin, kütüphaneciler tarafından çok fazla bilinmediği, bu alanın yalnız psikolojiyi ilgilendirdiği ve kütüphanecilerin görevi olmadığı biçimindeki alt varsayımını da doğrulamaktadır. Doğrulanmış diğer bir alt varsayım ise kütüphanecilerin kitapları okuyuculara en kısa zamanda ve gereksinime uygun bir şekilde ulaştırmalarının dışında, kitapların okuyucuya faydalarını aktarmada eksik kaldıklarıdır. Yazar, çağın koşulları gereği “bibliyoterapiyi kitapla terapi tanımının ötesine, bilgi ile iyileşme tanımına” taşımanın daha doğru olacağına inanmaktadır. Dolayısıyla, “bireylerin sorunlarının çözümünde interneti kullanarak bilgi ihtiyaçlarını karşılaması durumu da bibliyoterapiye taşınabilir” görüşü ileri sürülmüştür (Yılmaz, 2015, ss. 142-143). Öztemiz ve Tekindal (2020) tarafından yapılan diğer bir çalışmada, bibliyoterapi, kavramsal açıklamaları, özellikleri ve yararları, tarihsel arka planı, bu bağlamdaki yaklaşımlar ve bibliyoterapi kullanımı sürecindeki materyaller vb. konu başlıkları ile geniş kuramsal bir çerçevede sunulmakta ve bibliyoterapinin özellikle meslek kaynaklı stresle başa çıkamadaki rolü değerlendirilmektedir.

Bu çalışmalar dışında, konuya doğrudan olmasa da dolaylı olarak değinen araştırmalar arasında, Ergen (2007) tarafından hazırlanmış olan “Bilgi hizmetlerinin değerlendirilmesi” başlıklı doktora tezi, Türkyılmaz (2012) tarafından hazırlanmış olan “Bilgi iletişim teknolojilerinin okumaya yönelik tutuma etkisi” başlıklı makale ve Demir (2015) tarafından hazırlanmış olan “Ceza infaz kurumu kütüphaneleri: Dünyada ve Türkiye’de durum” başlıklı kitap yer almaktadır. Ergen (2007), bibliyoterapiyi rehberlik hizmetinin uzmanlaşmış bir alanı olarak bir tür bilgi hizmeti biçiminde değerlendirmekte, Türkyılmaz (2012) ise çalışmasının içeriğinde okumanın yararlılık ve işlevlerini ele alırken çeşitli araştırmalarda önerilen “gerekli durumlarda edebî ürünlerle bireylerde terapi (bibliyoterapi) yönteminin” kullanılmasının önemine değinmektedir. Demir’in (2015, ss. 258-267) çalışmasında yer alan “Ceza infaz kurumu kütüphanelerinde yeni ıslah yöntemlerinin uygulandığı dönem: Grup terapi ve bibliyoterapi” başlığı altında, bu konu ele alınmaktadır. Söz konusu başlık altında, 1950’li yıllarda cezai reform sürecinde üzerinde durulan grup terapileri konusuna değinilmekte ancak “yoğun bir kişisel psikoterapi işleminin ceza infaz kurumu gibi büyük ölçekli yerlerde uygulanmasının” zorlukları nedeni ile –bunun zorunlu olduğu özel durumlar dışında- uygulanmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, kütüphanecilerin bibliyoterapi uygulaması süreçlerinde aktif rol almasının 20. yüzyılı bulduğu da ileri sürülmektedir.

Kütüphane bilimi dışında, daha çok psikoloji literatüründe yer alan birçok çalışmada uzlaşılan nokta, bibliyoterapinin işlevsel bir uygulama olarak benimsenmesi gerektiği ve sağaltımdaki önemli rolüdür. Bu çalışmalar arasında yer alan, Öner’in (2007) çalışmasında, bibliyoterapinin üç evresinin (“özdeşim ve yansıtma”, “arınma/katarsis” ve “içgörü ve bütünleşme”) açılımı yapılarak, yöntemi uygulayacak psikolojik danışman ve öğretmenlerin bazı yeterliklere sahip olması gerektiği dile getirilmiştir. Yöntemin hangi amaçlarla nasıl uygulanacağı bilinmeli ve sınırlılıkları dikkate alınmalıdır. Çalışma, bibliyoterapi yönteminin kullanımı aracılığı ile öyküler ve öykülerin insan yaşamındaki yeri üzerinde durmaktadır. Benzer biçimde Yeşilyaprak da (2009), bibliyoterapi yöntemini uygulamanın belli bilgi ve becerileri gerektirdiği, her bir evresinin öncesinde uygulayıcılar için hazırlık ve kitap seçimi aşamalarının yer aldığını ifade etmektedir. Bu yöntemi uygulayacak psikolojik danışman ve öğretmenlerin bazı yeterliklerinin olması, yöntemin hangi amaçlarla nasıl uygulanacağını iyi bilinmesi ve sınırlılıklarının belirlenmesi gerekmektedir. Çalışma özellikle uygulama boyutunda sorumlu olacak kişilere öneriler sunmaktadır. Bulut’un (2010) çalışmasında, bibliyoterapiye ilişkin kuramsal bilgiler verilerek, kullanım sıklığı, danışanların uygunluğu, danışmanların sahip olması gereken özellikler ve tedavi sürecinde rolleri irdelenmiştir. Bir diğer araştırma olan Öncü’nün (2012) çalışmasında, bibliyoterapinin kullanım amaçları, türleri, sınırlılıkları ve yararları açıklanarak, psikolojik danışma ve rehberlik amacıyla kullanımı sorgulanmaktadır. Bibliyoterapi yönteminin okullarda her sınıf düzeyinde uygulanması önerilmektedir. Bunun dışında bibliyoterapinin resmi bir

tanımının olmaması, tam olarak ne olduğu ve bibliyoterapi yapma yetkisinin kimlerde olması gerektiği gibi konuların halen tartışıldığına işaret edilerek, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği'nin bu anlamda sorumluluğu alması; bibliyoterapiyi kimlerin uygulayacağı, yeterliklerinin, standartlarının nasıl olması gerektiği ve uygulamanın biçimi hakkında bir rehber hazırlaması önerilmektedir. Yılmaz'ın (2017) araştırmasında ise bibliyoterapinin hastane koşullarında hastalara manevi bakım ve psikolojik destek yöntemi olarak uygulanabilirliği test edilmiş ve ayrıca 10 hafta süren bu uygulama sürecinde yaklaşık 100 hasta ve refakatçileri ile görüşmeler yapılarak sonuçları analiz edilmiştir. Uygulamanın hastaların çoğunluğu üzerinde olumlu duyu değişimleri ve farklı bakış açıları yaratması, çalışmanın verdiği sonuçtur. Bir diğer çalışma olan Sevinç'in (2019) araştırmasında ise bibliyoterapinin üç türü (klinik, gelişimsel ve yaratıcı) hakkında bilgiler verilerek, ruh sağlığına ilişkin bozukluklarda kullanımının etkinliği araştırılmıştır. Çalışmada, bibliyoterapinin Türkiye'de çok sıklıkla araştırmalarda yer verilen bir yöntem olmadığı belirtilerek, özellikle, major depresyon, anksiyete bozuklukları, yas ve travma gibi durumlarda etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu alanların dışında, edebiyat alanında yapılmış bir diğer çalışma olan Yıldız ve Kara'nın (2020) ortak çalışmasında ise bibliyoterapinin tanımı, tarihçesi, amaçları, işlev ve yararları, türleri ve uygulama biçimleri açıklanarak, bibliyoterapi sürecinde çocuk edebiyatı ürünlerinin kullanımı ve bu süreçte kullanılacak ürünlerin taşınması gereken özellikler araştırılmıştır. Nitelikli çocuk edebiyatı eserleri üzerinde bibliyoterapinin kullanımı örneklendirilerek, öğretmenlere kılavuz olacak bilgilerin verilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, danışanla (çocuk) danışman (öğretmen) arasında, çocukların özellikleri ve sorunlarına bağlı olarak seçilen kitaplar üzerinden aşamalı biçimde nasıl bir yol izlendiği (kitapların kapak görselleri üzerinden çocukla sohbet, beraber okuma ve değerlendirme aşaması) detaylı olarak açıklanmaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Kişisel, sosyal, kültürel ve entelektüel gelişimi, yaratıcılığı, empati becerisini geliştirmek gibi pek çok olumlu etkileri olan okumanın bir diğer önemli etkisi de sağaltıcı olmasıdır. Bibliyoterapinin doğuşunu tetikleyen etmen de okuma yolu ile bu söz konusu sağaltıma ya da diğer bir deyişle zihinsel ve duygusal arınma ile güçlenmenin gelişimine ilişkin inanç olmuştur. Tarihsel çerçevesi ile beraber bibliyoterapiye ilişkin kavram, tür, kategori, süreç ve yaklaşımların ele alındığı, kütüphanelerin rolünün sorgulandığı ve çeşitli örneklerin sunulduğu bu çalışmada, bibliyoterapinin önemi ve değerine işaret etmek; bu bağlamda farkındalığı artırmak amaçlanmıştır.

İnsan tarihin her döneminde yaşadığı dönemin koşullarının getirdiği toplumsal ve sosyal ve/ya da kişisel çeşitli sorunlarla yüzleşmiş, mücadeleler vermiştir. İnsan yaşamı sürdükçe de bu sorun ve mücadeleler devam edecektir. Alışılmış yaşam biçimini kesintiye uğratan doğal ya da insan eliyle ortaya çıkan afetler, savaş ve çatışmalar ya da aile içi sorunlar, bir yakının yitirilmesi, yoksulluk, işsizlik, şiddet mağduru olma, mültecilik, hapis olma ve akla gelebilecek pek çok sorun nedeniyle yaşanan travma, ruhsal sorun ve benzerleri, insanın yaşam kalitesini olumsuz biçimde etkilemektedir. Roman, hikâye, şiir ya da ne türden olursa olsun, okuma materyalleri, bir yandan kişiyi içine aldığı bambaşka bir dünya bir yandan da yarattığı farklı duyu ve düşünceler yoluyla, sağaltıcı etkiler oluşturmaktadır.

Çalışmanın içeriğinde sunulan Jane Austen'in "Pride and Prejudice" adlı kitabının savaş gibi yıkıcı, yakıcı ortamlarda dahi sağladığı olumlu, sağaltıcı etki, bibliyoterapinin gücünü kanıtlamaktadır. Bunun gibi, okullarda uygulanan grup bibliyoterapisi programları süreçlerinde, farklı nedenlerden travma geçirmiş çocuklarda gözlenen farkındalık ve iyileşmenin yanında okuma yolu ile onlarla empati kuran diğer çocuklarda uyanan içgörü ve empati duyguları da aynı güce işaret etmektedir. Tarihin doktor, sağlık uzmanı, bibliyoterapist ve/ya da sosyal hizmet uzmanları ile kütüphanecilerin ortaklaşa yürüttüğü bibliyoterapi programlarına ilişkin başarılı örneklerle dolu olması, ayrıca dikkate alınması gereken bir noktadır. Öte yandan, bibliyoterapinin bir bilim olup olmadığına ya da tür, işlev ve sınırlarına ilişkin tartışmalara ve net bir konum elde edememesine karşın gücü ve değeri yadsınmamalıdır. Bunun en yakın örneğini de kendi okuma süreçlerimizde yaşadıklarımızda bulabiliriz.

Çalışma sonucunda elde edilen tüm çıkarımlara dayanarak, bibliyoterapi konusunda daha fazla farkındalık ve araştırmalara gereksinim duyulduğu düşünülmektedir. Küreselleşme ile bilimsel ve

teknolojik gelişmelerin kuşattığı günümüz dünyasında yaşanan pek çok değişim ve dönüşüme karşın, okumanın değeri değişmemiştir. Tarihsel süreçte yeri ve önemini kanıtlamış olan bibliyoterapinin kütüphanelerde uygulanmasının, kişilere ve dolayısıyla topluma katacağı katkılarının yanısıra kütüphanelerin konumunu daha güçlü bir yere taşıyacağı; rollerini çeşitlendirerek genişleteceğine inanılmaktadır.

Bu nedenlerle, bibliyoterapi konusunda yapılabilecek çalışmaların planlanması; akademik düzeyde bu konuda dersler verilmesi ya da var olan derslerde bu konuya yer verilmesi, kütüphanecilere bu yönde eğitim verilerek gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması (örneğin, eğitim, pedagoji, gelişim psikolojisi ve sosyoloji önemi yadsınamayacak yardımcı disiplinlerdir) önerilmektedir. Ayrıca, bibliyoterapi konusunda uzmanlığı olan ya da en azından bu konuya yakın kişi, grup ve organizasyonlarla ortaklaşa çalışılması, bu bağlamda kullanıcı araştırmaları ile hedef kullanıcı profiline belirlenmesi, kullanıcıların karakteristik özellikleri ve gereksinimlerinin dikkate alınarak okuma listeleri oluşturulması, kitap okuma, tartışma vb. grupları ile bu programların hayata geçirilerek, elde edilecek dönütlerin çok dikkatli incelenmesi ve okuma listelerinin gerektiğinde güncellenmesi yararlı olacaktır. Bu bağlamda, kütüphane çevreleri (akademi, uygulama alanları ve gönüllü kuruluşlar) dışında, hükümet vb. yönetim mekanizmaları ile ilişkili bakanlık düzeylerinde (Millî Eğitim Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı), eğitim ve kültür kuruluşlarında ve medyada bilinç oluşturulması, tüm paydaşlara düşecek sorumlulukların belirlenmesi ve ortaklık düzeyinde yapılabileceklerin planlanması önerilmektedir. Bibliyoterapi çerçevesinde okumalar sağaltıcı etkilerinin yanında kişisel, mesleki, entelektüel gelişmeye sunacağı katkılar nedeniyle de önemsenmelidir.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Akinola, A. N. (2014). Bibliotherapy as an alternative approach to children's emotional disorders. *Creative Education*, 5(14), 1281-1285. https://www.scirp.org/html/8-6302048_48919.htm
- Altay, G. (1969). Bibliyoterapi ve kütüphaneciler. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(4), 241-243.
- Altunbay, M. (2018). Using literature in bibliotherapy: Biography sampling. *Journal of Education and Training Studies*, 6(11), 201-206. <https://doi.org/10.11114/jets.v6i11.3593>
- Ballou, M. (1995). Bibliotherapy. M. Ballou (Ed.). *Psychological interventions: A guide to strategies* içinde (ss. 55-65). Praeger.
- Baruchson-Arbib, S. (2000). Of special interest Bibliotherapy in school libraries: An Israeli experiment. *School Libraries Worldwide*, 6(2), 102-110.
- Beatty, W. A. (1962). A historical review of bibliotherapy. *Library Trends*, 11(2), 106-117.
- Bennett, K. D. (2017). *How libraries served soldiers and civilians during WWI and WWII*. <https://blog.oup.com/2017/05/libraries-soldiers-world-war/>
- Brewster, L. (2018). Bibliotherapy: A critical history. S. McNicol ve L. Brewster (Ed.), *Bibliotherapy* (ss. 3-22) içinde. Facet Publishing.
- Biggs, D. A. ve Porter, G. (1994). *Dictionary of counseling*. Greenwood Press.
- Bourke, J. (2000). Effeminacy, ethnicity and the end of trauma: The sufferings of shell-shocked men in Great Britain and Ireland 1914-39. *Journal of Contemporary History*, 35(1), s. 57-69.
- Bryan, A. I. (1939). Can there be a science of bibliotherapy? *Library Journal*, 64(18), 773-776.

- Bulut, S. (2010). Yetişkinlerle yapılan psikolojik danışmada bibliyoterapi (okuma yoluyla sağaltım) yönteminin kullanılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(33), 46-56.
- Canty, N. (2017). *Bibliotherapy: Its processes and benefits and application in clinical and developmental settings*.
<https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1574599/1/Bibliotherapy%20FINAL%20pdf.pdf>
- Cardenas, M. (1980). *Bibliotherapy: Good book or media selection plus a definite goal*. ERIC Document Reproduction Service No. ED 191484.
- Catalano, A. (2008). Making a place for bibliotherapy on the shelves of a curriculum materials center: The case for helping pre-service teachers use developmental bibliotherapy in the classroom. *Education Libraries: Childrens Resources*, 31(1), 17-22.
- Compulsory commitment: The rights of the incarcerated mentally ill (1969). *Duke Law Journal*, 677-732. <https://scholarship.law.duke.edu/dlj/vol18/iss4/3>
- Çınar, N. (2019). *Din eğitiminde bibliyoterapinin bir yöntem olarak imkânı* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Chadbourne, S. P. (1976). *Bibliotherapy: An overview and the librarian's role*. Philadelphia: Drexel University. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED131426.pdf>
- Crothers, S. M. (1916). A literary clinic. *The Atlantic Monthly*, (118), 291-301.
- Demir, G. (2015). *Ceza infaz kurumu kütüphaneleri: Dünyada ve Türkiye’de durum*. Hiperlink.
Dictionary.com, LLC. (2022). *Catharsis*.
<https://www.dictionary.com/browse/catharsis#:~:text=definitions%20for%20catharsis-catharsis,relieving%20tensionsSee%20also%20abreaction>
- Dilevko, J. ve Magowan, C. F. C. (2007). *Readers' advisory service in North American public libraries, 1870-2005: A history and critical analysis*. McFarland.
- Dublin City Council. (t.y.). *Bibliotherapy: The power of words*. <http://www.dublincity.ie/main-menu-services-recreation-culture-dublin-city-public-libraries-and-archive-library-services>
- Dufour, M. S. (2014). *Reading for health: Bibliotherapy and the medicalized humanities in the United States, 1930-1965* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Eisenman, G. ve Harper, R. (2016). Bibliotherapy for classroom management. *Dimensions of Early Childhood*, 44(1), 11-17.
- Ergen, B. (2007). *Bilgi hizmetlerinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Fullerton, S. (2013). *Celebrating Pride and Prejudice: 200 years of Jane Austen's masterpiece*. Voyager Press.
- Gilton, D. G. (2016). *Creating and promoting lifelong learning in public libraries: Tools and tips for practitioners*. Rowman & Littlefield.
- Gupta, V. K., Mishra, R. ve Saini, P. K. (2017). Bibliotherapy: A therapeutic adjuvant in medicine. *Gyankosh*, 8(1), 32-41.
- Halsted, J. W. (2009). *Some of my best friends are books: Guiding gifted readers from preschool to high school*, 3. bs., Great Potential Press.
- Hannigan, M. C. (1962). The librarian in bibliotherapy: Pharmacist or Bibliotherapist?. *Library Trends*, 11(2), 184-198
- Haslam, S. (2018). *'Literary caregiving': The War Library and Endell Street Military Hospital Library*. The Open University. <https://www.open.edu/openlearn/history-the-arts/literature/literary-caregiving-the-war-library-and-endell-street-military-hospital-library>

- Haslam, S. (2020). Reading, trauma and literary caregiving 1914-1918: Helen Mary Gaskell and the War Library. *Journal of Medical Humanities*, 41(3), 305–321.
- IFLA—International Federation of Library Associations and Institutions (2000). *Guidelines for libraries serving hospital patients and the elderly and disabled in long-term care facilities*. The Hague: IFLA Headquarters (Professional Reports, num. 61).
<https://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-61e.pdf>
- Hepworth, D. H., ve Larsen, J. A. (1993). *Direct social work practice: Theory and skills*. Brooks/Cole.
- Hynes, A. M. (2018). *Bibliotherapy: The interactive process: A Handbook*. Routledge.
- Janavičienė, D. (2012). Bibliotherapy in Lithuanian Public Libraries: Service identification and analysis. *Torunskie Studia Bibliologiczne*, 2(9), 157-173.
<http://www.home.umk.pl/~tsb/sites/default/files/numer9/janaviciene.pdf>
- Janavičienė, D. (2014). Features of bibliotherapy books. *Bibliotheca Nostra: Śląski Kwartalnik Naukowy*, 3(37), 10-18.
- Kempson, E. ve Dee, M. (1987). *A future age: A practical handbook for librarians working with older adults*. Association of Assistant Librarians.
- Kimball, M. A. ve Wisser, K. M. (Ed.) (2017). Introduction. M. A. Kimball ve K. M. Wisser (Ed.). *Libraries: Traditions and Innovations: Papers from the Library History Seminar XIII* içinde (ss. 1-3). Walter de Gruyter GmbH.
- Lelli, C. (2021). *Trauma-sensitive schools: The Importance of instilling grit, determination, and resilience*. Rowman & Littlefield.
- Levin, L. L. ve Gildea, R. (2013). Bibliotherapy: Tracing the roots of a moral therapy movement in the United States from the early nineteenth century to the present. *Journal of the Medical Library Association*. 101(2),89-91. doi: 10.3163/1536-5050.101.2.003.
https://escholarship.umassmed.edu/lib_articles/143/
- Lu, Y. L. (2008). Helping children cope: What is bibliotherapy? *Research and Development*, Spring, 47-49.
- Lucas, C. V. ve Soares, L. (2013). Bibliotherapy: A tool to promote children's psychological well-being. *Journal of Poetry Therapy: The Interdisciplinary Journal of Practice, Theory, Research and Education*, 26(3), 137-147. doi: 10.1080/08893675.2013.823310.
<http://dx.doi.org/10.1080/08893675.2013.823310>
- Maack, M. N. (t.y.). *Alice I. Bryan (1902-1992)*. <https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/maack/Bryan.htm>
- MacDonald, J., Vallance, D. ve McGrath, M. (2013). An evaluation of a collaborative bibliotherapy scheme delivered via a library service. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 20(10), 857-865. doi: 10.1111/j.1365-2850.2012.01962.x
- Mahoney, M. (2017). The library as medicine cabinet: Inventing bibliotherapy in the interwar period. M. A. Kimball ve K. M. Wisser. (Ed.). *Libraries: Traditions and inovations: Papers from the Library History Seminar XIII* içinde (ss. 100-107). Walter de Gruyter.
- Marenne, E. T. (2016). *The case for the humanities: Pedagogy, polity, interdisciplinarity*. Rowman & Littlefield.
- McCaffrey, K. (2016). Bibliotherapy: How public libraries can support their communities' mental health. *Dalhousie Journal of Interdisciplinary Management*, 12(1), 1-15. doi: 10.5931/djim.v12.i1.6452
- McCulliss, D. (2012) Bibliotherapy: Historical and research perspectives. *Journal of Poetry Therapy: The Interdisciplinary Journal of Practice, Theory, Research and Education*, 25(1), 23-38. doi: 10.1080/08893675.2012.654944.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08893675.2012.654944>

- McDaniel, W. B. (1956). Bibliotherapy: Some historical and contemporary aspects. *ALA Bulletin*, 501584-89.
- McNicol, S. ve Brewster, L. (2021). Bibliotherapy in the UK: Historical development and future directions. *Informatio*, 26(2), 7-29.
- Merriam-Webster (2022). *Bibliotherapy*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/bibliotherapy>
- Mesa, J. ve Sierra, J. (2021). Effect of Council on books in wartime's program on homesickness and stress in WWII servicemen. *Journal of Student Research*, 10(2), 1-12.
- Miller, J. (2018). Medicines of the soul: Reparative reading and the history of bibliotherapy. *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal*, 51(2), 17-34.
- Morawski, C. M. (1997). A role for bibliotherapy in teacher education. *Reading Horizons: A Journal of Literacy and Language Arts*, 37(3).
https://scholarworks.wmich.edu/reading_horizons/vol37/iss3/6
- Moses, H. A. ve Zaccaria, J. S. (1969). Bibliotherapy in an educational context: Rationale and principles. *The High School Journal*, 52(7):401-411.
- Oxford Reference (2022). *Bibliotherapy*.
<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095504374#:~:text=Any%20of%20of%20psychotherapy%20in,From%20Greek%20biblion%20a%20book%5D>
- Öncü, H. (2012). Bibliyoterapi yönteminin okullarda psikolojik danışma ve rehberlik amacıyla kullanılması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 16(1), 147-170.
- Öner, U. (2007). Bibliyoterapi. *Çankaya University Journal of Arts and Sciences*, 1(7), 133-150.
- Öztemiz, S. ve Tekindal, M. (2020). *Mesleğe dayalı stresle başa çıkmada bibliyoterapi*. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Panella, N. M. (2000). *Guidelines for libraries serving hospital patients and the elderly and disabled in long-term care facilities*. The Hague: IFLA Headquarters.
<https://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-61e.pdf>
- Panella, N. M. (1996). The patients' library movement: An overview of early efforts in the United States to establish organized libraries for hospital patients. *Bulletin of the Medical Library Association*, 84(1), 52-62.
- Pardeck, J. A., ve Pardeck, J. T. (1984). An overview of the bibliotherapeutic treatment approach: Implications for clinical social work practice. *Family Therapy*, 11(3), 241-252.
- Pardeck, J. T. (2013). *Using books in clinical social work practice: A guide to bibliotherapy*. Routledge.
- Pehrsson, D. E., ve McMillen, P. (2007). *Bibliotherapy: Overview and implications for counselors (ACAPCD-02)*. American Counseling Association.
- Polley, M. ve Kovandzic, M. (2017). *Evaluation of the reading well for young people scheme*.
<https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/download/dca7ff61099254ce1469cdeb76e92f65e6d62ab906fb0c73a5d8c8dcefe6096f/1435429/Reading%20Well%20for%20young%20people%20evaluation.pdf>
- Porter, R. (2002). *Madness: A brief history*. Oxford University Press.
- Rousell, L. (1992). *A comprehensive examination of grief themes in young children's books* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. University of Oregon.
- Rubin, R. J. (1979). Uses of bibliotherapy in response to the 1970s. *Library Trends*, 28, 239-252.
- Rubin, R. J. (1978). *Using bibliotherapy: A guide to theory and practice*. Oryx Press.
- Sakadakis, V. (1990). *Bibliotherapy: A mental health approach with institutionalized elderly people* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. McGill University.

- Schrank, F. A. ve Engels, O. W. (1981). Bibliotherapy as a counseling adjunct: Research findings. *Personnel and Guidance Journal*, 54, 225-226.
- Sevinç, G. (2019). Ruh sağlığını okuma yoluyla iyileştirme: Bibliyoterapi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(4), 483-495. doi:10.18863/pgy.474083
- Shephard, B. (2002). *A war of nerves: Soldiers and psychiatrists, 1914-1994*. Pimlico.
- Suviletho, P., Kerry-Moran, K. J. ve Aerila, J. A. (2019). Supporting children's social and emotional growth through developmental bibliotherapy. K. J. Kerry-Moran ve A. Aerila (Ed.). *Story in children's lives: Contributions of the narrative mode to early childhood development, literacy, and learning* içinde (ss. 299-314). Springer.
- Tews, R. M. (1969). Bibliotherapy: A. Kent, H. Lancour ve W. Z. Nasri (Ed.). *Encyclopedia of Library and Information Science: Volume 2. Associat. to book world* içinde. (ss. 448-457). Marcel Dekker.
- Tews, R. M. (1962). Introduction. *Library Trends*, 11(2), 97-105.
- Travis, T. (1999). Books as weapons and "The Smart Man's Peace": The work of the Council on Books in Wartime. *The Princeton University Library Chronicle*, 60(3), 353-399.
- Tukhareli, N. (2011). Bibliotherapy in a library setting: Reaching out to vulnerable youth. *Partnership: the Canadian Journal of Library and Information Practice and Research*, 6(1), 1-18.
- Türkyılmaz, M. (2012). Bilgi iletişim teknolojilerinin okumaya yönelik tutuma etkisi. *Bilgi Dünyası*, 13(2), 477-493.
- Wiegand, W. A ve Davis, D. G. (Ed.) (2013). *Encyclopedia of library history*. Routledge.
- Worell, J. ve Remer, P. (1992). *Feminist perspectives in therapy*. Wiley.
- Yeşilyaprak, B. (2009). Bibliyoterapi: Okuma ile sağaltım. A. Afacan (Ed.) *Çocuk ve Okuma Kültürü Sempozyumu 24-25 Mayıs 2008* içinde (ss.122-132). Eğitim Sen.
- Yıldız, D. ve Kara, N. (2020). Bibliyoterapide Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Kullanımı. İ. Kalendoroğlu (Ed.). *XII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde (ss. 63-73). Gazi Üniversitesi.
- Yılmaz, S. (2017). Bibliyoterapinin hastalara manevi bakım yöntemi olarak uygulanması: (Sivas Devlet Hastanesi Örneği). A. Ayten, M. Koç ve N. Tınaz (Ed.). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik 1* içinde (ss. 459-479). Dem Yayınları.
- Yılmaz, M. (2014). Bilgi ile iyileşme: Bibliyoterapi. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(2), 169-181.
- Yılmaz, M. (2015). *Bilgi ile iyileşme: Bibliyoterapi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.